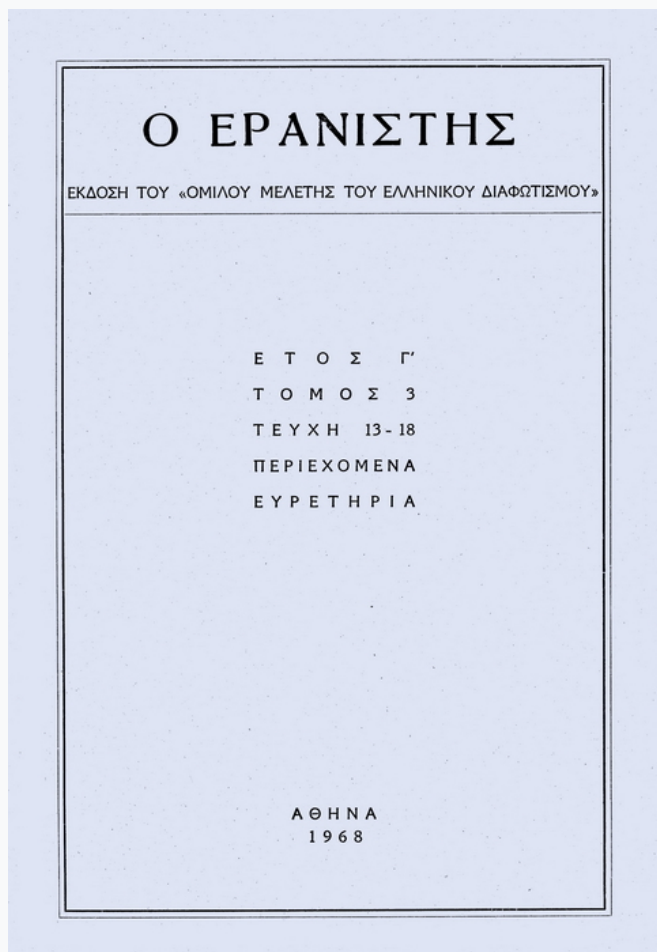

The Gleaner

Vol 3 (1965)

Ο Κοραΐς και η Ιονική Ακαδημία (1808-1814)

Εμμ. Ν. Φραγκίσκος

doi: [10.12681/er.9467](https://doi.org/10.12681/er.9467)

Copyright © 2016, Έμμ. Ν. Φραγκίσκος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Φραγκίσκος Ε. Ν. (2016). Ο Κοραΐς και η Ιονική Ακαδημία (1808-1814). *The Gleaner*, 3, 177-198.
<https://doi.org/10.12681/er.9467>

Ο ΚΟΡΑΪΣ ΚΑΙ Η ΙΟΝΙΚΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑ (1808-1814)

Ἐντυπωσιακὴ ἀλλ' ἔχει ἀνεξήγητὴ αὐστηρότητα διέπει τὴ στάση τοῦ Κοραΐ ἀπέναντι στὴν Ἰονικὴ Ἀκαδημία, στὸ ἴδρυμα ποὺ συνέδεσε τὴν ἱστορία του μὲ τὴν ὀλιγόχρονη κατοχὴ τῆς Κέρκυρας ἀπὸ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς γάλλους (1807-1814)¹. Θὰ ἦταν παρακινδυνευμένο νὰ μιλήσῃ κανεὶς γιὰ προκατάληψη σ' ἐποχὴ ποὺ τοὺς θεσμοὺς τοῦ Κοραΐ μὲ τὰ Ἐπτάνησα δὲν βραβεύει ἀκόμη ἢ σκιά τῶν κατοπινῶν χρόνων².

1. Μοναδικὴ συνθετικὴ ἐργασία γιὰ τὴν Ἰονικὴ Ἀκαδημία παραμένει πάντοτε τοῦ Σταμ. Θ. Λάσκαρι, *L' Académie Ionienne, un Institut littéraire à Corfou sous la domination napoléonienne*, ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν «Revue des Etudes Napoléoniennes», Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1925. Πολύτιμες ἀλλ' ὁμοιόμορφες σχεδὸν πληροφορίες παρέχουν καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἐπτανήσιους ἱστοριογράφους. Βλ. Λ. Βροκίνη, *Βιογραφικὰ Σχεδάρια*, Α', Κέρκυρα 1877, σ. 13 κέ. σὲ συνάρτηση μὲ ὅσα σχετικὰ ἀφιερώνει στὶς ἐπιμέρους βιογραφίες τῶν κερκυραίων ἀκαδημαϊκῶν, Η. Χιώτη, *Ἱστορικὰ Ἀπομνημονεύματα Ἐπτανήσου*, τ. 6, Ζάκυνθος 1887, σ. 230-239, Σπ. Δέ-Βιάζη, *Ἡ ἐν Ἐπτανήσῳ ἐπὶ γαλλικῆς Αὐτοκρατορίας Ἐκπαίδευσις 1807-1814*, π. «Ἐικονογραφημένη», Ἀθ. ἔτος Σ' (1909/1910), ἀρ. 64 (σ. 56-57), 65 (σ. 72-73), 66 (σ. 88-89), 67 (σ. 104-105), 68 (σ. 124), 69 (σ. 132-133), Σπ. Θεοτόκη, *Περὶ τῆς ἐκπαίδευσεως ἐν Ἐπτανήσῳ (1453-1864)*, Ἱστορικὴ μελέτη, γραμμένη στὰ 1939 καὶ δημοσιευμένη στὸν τ. 5 (1956) τῶν «Κερκυραϊκῶν Χρονικῶν». Γιὰ τὴν Ἀκαδημία βλ. τίς σ. 80-86. Τὸ ἄρθρο τοῦ Λ. Ζώη, *Ἀκαδημαῖοι ἐν Ἐπτανήσῳ*, π. «Ἐκπαιδευτικοὶ καιροὶ τῆς Ἑλλάδος», Θεσσαλονίκη, ἔτος Α' (1928), ἀρ. 1, δὲν τὸ ξέ-

ρω. Τέλος πρέπει νὰ μνημονευθοῦν καὶ οἱ δύο σπουδαιότερες πηγές γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ ἰδρύματος: α) τὸ *Ἐπομνημὰ περὶ τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἀκαδημιῶν καὶ τῶν συγχρόνων αἰτιατῶν λογιῶν* τοῦ Ἀνδρέα Μουστοξύδη, «Πρακτικὰ τῆς ἐν Κερκύρᾳ Ἐταιρίας τῶν Φιλομαθῶν 1845-1846», Κέρκυρα 1846, σ. 9-24, (βλ. ἀνατύπωσή του στὴν «Πανδώρα» Ζ', 1856, σ. 289-298 καὶ στὰ *Ἱστορικὰ καὶ Φιλολογικὰ Ἀνάλεκτα* τοῦ Μιχαήλ Α. Μουστοξύδη, Α', Κέρκυρα 1872, σ. 1-23) καὶ, ἰδίως, β) Hubert Pernot, *Nos anciens à Corfou. Souvenirs de l'aide-major Lamare-Picquot (1807-1814)*, Παρίσι 1918, σ. 206-237. Ὅσο πάντως θὰ μᾶς λείπουν βασικοὶ τόμοι τῶν δύο κερκυραϊκῶν περιοδικῶν τῆς ἐποχῆς, τοῦ «Mercurio Letterario» (1805-1808) καὶ τοῦ «Monitore Ionio» (1810-1814), γιὰ τὰ ὁποῖα βλ. Ντ. Κονόμου, *Ἐπτανησιακὸς τύπος 1798-1864*, π. «Ἐπτανησιακὰ φύλλα» 5 (1954) σ. 41-42 καὶ 75-79, θ' ἀγνοοῦμε σημαντικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τίς δραστηριότητες τῆς Ἀκαδημίας.

2. Ἀντίθετα οἱ διαθέσεις τοῦ Κοραΐ γιὰ τοὺς Ἐπτανησιώτες αὐτὰ τὰ χρόνια εἶναι πολὺ εὐνοϊκές. Δὲν ἀναφέρομαι μόνον στὶς παλαιότερες ἀφιέρσεις τοῦ Θεόφραστου (1799) καὶ τοῦ Βεγκαρῖα (1802). Σημειώνω τίς περιπτώσεις δύο γάλλων φίλων του, τοὺς

Τὸ φαινόμενο ἔχει τὴν ἐξήγησή του. Ὁ Ἕλληνας σοφός, ἕνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους ἐταίρους τῆς Ἀκαδημίας, σχηματίζει τὴν εἰκόνα τῆς μέσα ἀπὸ ἐρεθισμοὺς οἱ ὁποῖοι διεγείρουν σύνθετες λειτουργίες τοῦ ψυχισμοῦ του: ἐκεῖνη τὴν ζέουσα «φιλογένεια», τὴν πάντα ἀκμαία εὐθιξία του, τὴν εὐκολη στοὺς σκωπτικοὺς ἐλέγχους καὶ ὑπαινιγμοὺς διάθεσή του. Στὸ βάθος οἱ ἀντιδράσεις του δὲν ὑποδηλώνουν παρὰ μιὰν ἔκφραση δυσπιστίας πρὸς τὴν Ἀκαδημία καὶ τοὺς ἰδρυτές τῆς, ἀφορημένης ἀπὸ λόγους ποὺ θ' ἀποτελέσουν τὸ κύριο ἀντικείμενο τῆς μελέτης αὐτῆς. Ὡστόσο ὀφείλω νὰ διευκρινήσω ἀπὸ τώρα ὅτι καὶ ἐδῶ ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ τὴν διπλὴ συμπεριφορὰ τοῦ Κοραῆ, ὅπως τὴν ξέρουμε ἀπὸ ἄλλες ἀνάλογες περιπτώσεις. Ἡ ἐπίσημη, ἡ θεατὴ ὄψη τῆς θὰ ὀρίζεται ἀπὸ τοὺς κανόνες τῆς συμβατικῆς ἠθικῆς: σεβασμὸς στὰ προσχήματα, μετριοπάθεια, ἐπιτήδευση. Ὅλα αὐτὰ θὰ ὑπηρετοῦν, λίγο ὥς πολὺ, μιὰν ὀρισμένη σκοπιμότητα. Ἡ ἄλλη ὄψη, ἐλεύθερη ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς ὅσους ἐπιβάλλουν οἱ τυπικότητες τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων, θὰ παρουσιάζει τὴν καμπύλη τῶν συναισθημάτων στὴν πραγματικὴ τῆς συχνότητα. Περιττὸ νὰ πῶ ὅτι, σὰν τεκμήριο, ἡ δεύτερη πλευρὰ μᾶς εἶναι περισσότερο πολυτιμή.

Ἀνακοινώνονται ἐδῶ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ τρία ἄγνωστα καίμενα ποὺ συμπληρώνουν τίς γνώσεις μας γιὰ τίς σχέσεις τοῦ Κοραῆ μὲ τὴν Ἀκαδημία καὶ διαφωτίζουν κάποιους τομεῖς τῆς δραστηριότητάς τῆς. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ συμβάλλουν θετικὰ στὴν ἱστορία τοῦ κερκυραϊκοῦ ἰδρύματος.

Τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1808, λίγους μῆνες ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐναρκτήρια συνεδρία τῆς Ἰονικῆς Ἀκαδημίας (17 Ἰουλίου 1808), ἔφταναν στὸ Παρίσι τὰ πιστοποιητικὰ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ τίτλου, τὸν ὁποῖο εἶχε ἀπονεμίσει στὸν Κοραῆ τὸ νεοσύστατο σῶμα. «Χθὲς—ἐπληροφοροῦσε ὁ τελευταῖος στὶς 28 Σεπτεμβρίου τὸν φίλο του Ἀλέξανδρο Βασιλείου—ἐλαβον καὶ ἀπὸ τὴν Ἰόνιον (ἢ Ἑπτανησιώτιδα) Ἀκαδημίαν δίπλωμα μέλους ἐπιστολιμαίου (correspondant), καὶ τοὺς θεσμοὺς (statuts) τῆς νέας τῶν Ἀκαδημίας»¹. Ἀπὸ ἄλλες πληροφορίες τοῦ ἴδιου μαθαίνουμε ὅτι σύγχρονα τοῦ κοινοποιήθηκαν ἡ «ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ» καὶ τὸ «πρόγραμμα» τῆς Ἀκαδημίας². Ἡ βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωση γύρω ἀπὸ τὰ

ὁποίους προθυμοποιεῖται νὰ βοηθήσῃ ἢ καὶ τοὺς συστάινει νὰ ἰδρῶσιν στὰ Ἑπτάνησα ὁ ἕνας βιβλιοπωλεῖο (1804) καὶ ὁ ἄλλος Ἰατρικὴ Ἀκαδημία (1806). Βλ. Ν. Δαμαλᾶ, *Ἐπιστολαί*, Α', σ. 538, 615, 663-665.

1. *Ἐπιστ.* Α', σ. 737. Τὸ γράμμα εἶναι τοῦ 1808 καὶ ὄχι τοῦ 1807.

2. *Ἐπιστ.*, Γ', σ. 973. Γιὰ τὸ γράμμα καὶ τὸν ἀποδέκτη του βλ. παρακάτω.

τέσσερα αυτά κείμενα παρουσιάζει μερικά κενά: Οί θεσμοί, τὸ γαλλικὰ καὶ ἰταλικά συνταγμένο καταστατικὸ τοῦ σώματος, πού ἐπικυρωνόταν λίγες ἡμέρες ἀργότερα ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα (3 Ὀκτωβρίου 1808), μοῦ εἶναι γνωστοὶ ἀπὸ μιὰ ἀναδημοσίευση τοῦ γαλλικοῦ τοῦς πρωτοτύπου καὶ ἀπὸ τὶς μεταγενέστερες ἐλληνικὲς μεταφράσεις τους¹. Γιὰ τὴν ἐγκύκλια ἐπιστολὴ λείπουν οἱ ἀσφαλεῖς εἰδήσεις. Ὁ Κοραῆς μαρτυρεῖ γιὰ τὸ ἰταλικὸ γλωσσικὸ τῆς ἰδιώμα, ἀλλὰ σταματᾷ ὡς ἐκεῖ. "Ἄν τὴν συσχετίζαμε μὲ τὰ γράμματα πού ξέρομε ὅτι συνόδευαν τὸ δίπλωμα, ἴσως δὲν θὰ ἐσφάλλαμε. "Ἄλλωστε ὑπάρχει μιὰ σχετικὴ ἔνδειξη". Ὡστόσο τὰ γράμματα αὐτὰ θὰ μπορούσαν νὰ θεωρηθοῦν ἐγκύκλια μόνο ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ κοινοῦ ἀντικειμένου τους καὶ ὄχι γιὰ τὸν χαρακτῆρα τους πού μοιάζει νὰ ἦταν αὐστηρὰ προσωπικὸς: οἱ νέοι ἀκαδημαῖκοι ἐμάθαιναν ἀπὸ τὸν γραμματέα τῆς Ἀκαδημίας τὸ ἱστορικὸ τῆς τῆς ἐκλογῆς τους². Τὸ πρόγραμμα θὰ προκαλέσῃ τὰ δυσμενῆ σχόλια τοῦ Κοραῆ, γι' αὐτὸ καὶ θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἰδιαίτερα παρακάτω. Ὅπως δὲν ἔχει σχέση μὲ τὶς ἐκπαιδευτικὲς μέριμνες τῆς Ἀκαδημίας, ὅπως θὰ ὑπέθετε κανεὶς. Ἡ χρῆση τοῦ ὅρου ἐκάλυπτε μιὰ κατηγορίαν ἀθλοθετημάτων πού ἀποσκοποῦσαν στὴν ἐνθάρρυνση τῆς συγγραφικῆς ἀμιλλας. Τὰ θέματα, ὅσα ὀρίζονταν πρὸς διαπραγματεύση,

1. Τὸ γαλλικὸ κείμενο στὸν H. Pernot, ἔ. ἀ., σ. 208-213. "Ἄν ἐπρόκειτο γιὰ μετάφραση ἀπὸ τὰ ἰταλικά, ὁ Pernot θὰ τὸ ἐδήλωνε. Πάντως παραλείπει νὰ περιγράψῃ τὸ φυλλάδιον τῶν Κανονισμῶν, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι δὲν τὸ ξέρεῖ ἀπὸ αὐτοψία. Τὶς ἐλληνικὲς μεταφράσεις χρωστᾷμε στοὺς Π. Χιώτη, ἔ. ἀ., σ. 230-233 (τὴν ἀναδημοσίευσεν ὁ Δέ - Βιάζης, ἔ. ἀ., π. «Εἰκονογραφημένη», 1910, ἀρ 66, σ. 88-89) καὶ Σπ. Θεοτόκη, ἔ. ἀ., π. «Κερκυραϊκὰ Χρονικά» 5 (1956), σ. 81-83. Τοῦ νέου καταστατικοῦ τῆς Ἀκαδημίας, πού ἐκπονήθηκε στὰ 1811, βλ. τὴν περιγραφὴ τοῦ Π. Λάμπρου, *Ἱστορικὴ πραγματεία περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ προόδου τῆς τυπογραφίας ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦ ἔτους 1821*, π. «Χρυσολίς», 4(1866), σ. 622, ἀρ. 41, καὶ στὸν Pernot, ἔ. ἀ., σ. 213 κέ, ὅπου ἐπισημαίνονται οἱ διαφορὲς ἀνάμεσα στὰ κα-

ταστατικὰ τοῦ 1808 καὶ τοῦ 1811.

2. Ἐπιστ., Γ', σ. 973. Γράφει πρὸς τὸν γραμματέα τῆς Ἀκαδημίας ὁ Κοραῆς: «Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι τῆς ἐπιστολῆς σου τὰ χαροποιὰ πρὸς ἐμὲ μηνύματα». Καὶ παρακάτω: «βλεπω... τὸ μὲν πρόγραμμα καὶ τὴν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν γραμμένα ἰταλιστί...». Δὲν νομίζω ὅτι πρόκειται γιὰ δύο διαφορετικὲς ἐπιστολές.

3. Πβ. τὸ γράμμα πρὸς τὸν Charles Ph. de Bosset, διοικητὴ τῆς Κεφαλονιάς, μὲ τὸ ὁποῖο τοῦ ἀνακοινώνεται στὰ 1814 ἡ ἐκλογὴ του, δημοσιευμένο ἀπὸ τὸν ἴδιο στὸ *Proceedings in Parga and the Ionian Islands*, Λονδῖνο 1819, σ. 183-184, καὶ στὸ *Parga and the Ionian Islands*, Λονδῖνο 1821, σ. 155-157 (βλ. καὶ τὴν β' ἐκδοσὴ τοῦ 1822, σ. 155-157). Σὲ σχέση μὲ τὰ παραπάνω πβ. καὶ τὴν σημ. 3 τῆς σελ. 180.

συγδέονταν τις περισσότερες φορές με τὰ ἰόνια νησιά καὶ τις λογῆς ἀνάγκες τους¹.

Οἱ ἀναζητήσεις με στόχο τὸ δίπλωμα τὸ ἀπνεμόμενο στοὺς ἀντεπιστέλλοντες, καθὼς ὁ Κοραῖς, ἑταίρους, εὐδοθήκαν ἀκοπώτερα καὶ πάντως ὄχι ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν κοραϊκῶν καταλοίπων. Τὸν ἴδιο τίτλο εἶχε ἀποδεχθῇ, κοντὰ σὲ πολλοὺς ἄλλους, καὶ ὁ γάλλος πρόξενος στὴν Ἀθήνα L. F. S. Fauvel, δυὸ χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐκλογή τοῦ Κοραῖ². Δημοσιεύω ἐδῶ τὸ κείμενο τοῦ διπλώματός του—ἀποκείμενου στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Παρισιου³—συνδεύοντάς το με τις ἀκόλουθες, ὅσες μοῦ ἐπιτρέπονται, βιβλιογραφικὲς διευκρινήσεις: ὄνομα, διεύθυνση, χρονία καὶ ἀκαδημαϊκὸς τίτλος τοῦ ἀποδέκτη συμπληρώνονται με τὸ χέρι τοῦ γραμματέα τῆς Ἀκαδημίας. Στὴν Στυλιανὴ Δώρα Προσαλέντη, ποὺ ὑπογράφει με αὐτὴ τὴν ιδιότητα τὸ δίπλωμα, θὰ ἐπανέλθουμε ἀργότερα. Κάτω ἀριστερὰ εἶναι ἀποτυπωμένη ἡ σφραγίδα τοῦ σώματος με παράσταση γλαύκας καὶ ἀναγραφὴ κυκλικὰ: ΙΟΝΙΚΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑ.

1

Académie Ionienne

A. M. Fauvel à Athènes

Corfou le 7 Août 1810

L' Académie Ionienne désirant réunir dans son sein les personnes dont le zèle et les lumières peuvent contribuer au succès de son institution, et reconnaissant en vous ces titres à son estime et

1. Γιὰ τὰ ἀθλοθετήματα αὐτὰ πληρέστερα στοιχεῖα παρέχει ὁ Δέ-Βιάζης, ἔ. ἀ., π. «Εἰκονογραφημένη», 1910, ἀρ. 64 (σ. 56-57), 67 (σ. 104-105) καὶ 68 (σ. 124).

2. Ὁ μοναδικὸς γνωστὸς κατάλογος τῶν μελῶν τῆς Ἰονικῆς Ἀκαδημίας, τυπωμένος ἰταλικά σὲ μονόφυλλο τρίστηλο διαστάσεων 0,460X0,328 (ἡ περιγραφὴ ἀπὸ ἀντίτυπο ποὺ κατέχει ὁ κ. Ἐμμ. Μοσχονᾶς), εἶναι ἀχρονολόγητος, ἀλλὰ προφανῶς τοῦ 1814, ἀφοῦ στὰ ἀντεπιστέλλοντα μέλη ἀναγράφεται καὶ ὁ De Bosset, ἑταῖρος τῆς Ἀκαδημίας ἀπὸ τὸν Αὐγούστο τοῦ 1814. Ὁ κατάλογος ἀναδημοσιεύθηκε ἀπὸ

τὸν De Bosset, *Proceedings in Parga* κλπ. ἔ. ἀ., σ. 185-190. Πβ. τοῦ ἴδιου, *Parga and the Ionian Islands*, ἔ. ἀ., σ. 157-159 καὶ τὴν β' ἐκδοση, σ. 157-159. Περιγραφή καὶ δημοσίευση τοῦ καταλόγου χρωστᾶμε ἐπίσης στὸν Μάρκο Θεοτόκη, «Επικρίσεις ἐπὶ περιόδων τριῶν τοῦ συγγράμματος τοῦ κ. Παύλου Λάμπρου «Νομίσματα καὶ μετὰλλια τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας», Κέρκυρα 1885, σ. 167-171 καὶ στὸν H. Pernot, *Souvenirs de Lamare-Picquot*, ἔ. ἀ., σ. 234-237.

3. Τμῆμα χειρογράφων, *Fond français* 22875, Doc 159. Ὁφείλω θερμὲς εὐχαριστίες στὴν κ. Αἰκατερίνη

à son choix, vous a mis au nombre de ses Membres Correspondants. Elle se flatte que vous justifierez sa confiance, en lui communiquant le fruit de vos travaux et de vos talents.

Le secrétaire de l'Académie Ionienne

T. Σ.

S. Doria Prossalenti

Στὸ γράμμα τῆς 28 Σεπτεμβρίου συναντᾶμε κιόλας τὶς πρῶτες ἀντιδράσεις τοῦ Κοραῆ καὶ μάλιστα ἐξωθημένους ὡς τὰ ἄκρα. Τὴν τιμητικὴ χειρονομία τῆς Ἀκαδημίας τὴν ὑποδέχθηκε μὲ φανερὴ δυσφορία. Θὰ κινδυνεύαμε νὰ παρεξηγήσουμε τὴ στάση του, ἀν' ἀπὸ ἑλλειψη ἄλλων στοιχείων εἴμασταν ἀναγκασμένοι νὰ θασισοῦμε στίς μαρτυρίες, ὅσες παρέχει τὸ ἴδιο τὸ γράμμα. Πραγματικὰ οἱ ἐξηγήσεις τοῦ Κοραῆ, χωρὶς νὰ ξαφνιάζουν, ὅπωςδὴποτε τὸν ἀδικοῦν: «Ἐχουσιν ἐδῶ—συνέχιζε στὸν ἐμπιστο φίλο του τῆς Βιέννης—πέντε πρέσβεις ἀπεσταλμένους πρὸς τὸν αὐτοκράτορα· καὶ δὲν εὗρήκασι τρόπον νὰ μὲ τὸ στείλῃσι [τὸ δίπλωμα] δι' αὐτῶν, ἀλλὰ τὸ ἔβαλαν οἱ Γεννάδαι εἰς τὴν πόσταν, διὰ νὰ πληρῶσω ὃ φράγκα καὶ ἥμισυ. Je me serois bien passé d'un pareil honneur»¹. Συνέβαινε θέβαια κάτι περισσότερο ἀπὸ μιὰ ὑπερβολικὰ τονισμένη ἰδιοτροπία. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἡ ἀναφορὰ στὴν ἰόνια πρεσβεΐα τοῦ 1808 ἐπιβάλλει, θεωρῶ, κάποια ἱστορικὴ ἀποκατάσταση: ὑπάρχουν σοβαρὲς ἀμφιβολίες κατὰ πόσο ἡ πρεσβεΐα αὐτή, γιὰ τὴν ὁποία ξέρουμε πολλὰς λεπτομέρειες²,μποροῦσε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς σύνδεσμος, ὅπως θὰ ᾔθελε ὁ Κοραῆς, ἀνάμεσα στὴν Ἀκαδημία καὶ τοὺς ἐταίρους της, ἀφοῦ εἶχε ἐγκαταλείψει τὴν Κέρκυρα τὸν Μάρτιο τοῦ 1808, δηλαδὴ πολὺ πρὶν νὰ λήξῃ ἡ ὀργανωτικὴ προετοιμασία καὶ ἐγκαινιασθοῦν οἱ ἐργασίες τοῦ σώματος³. Ἀλλὰ ὁ Ἕλληνας σοφὸς δὲν νομίζω ὅτι συσχετῖσε

Κουμαριανοῦ ποὺ εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ παραχωρήσῃ τὸ κείμενο, ἀντιγραμμένο παλιότερα ἀπὸ τὴν ἴδια, καὶ ὅσες συναφεῖς πληροφορίες εἶχε κρατήσει στὰ χαρτιά της. Τὸ δίπλωμα συνοδεύεται ἀπὸ ἐπιστολὴ («ἐγκύκλιον»;) τοῦ τότε γραμματέα τῆς Ἀκαδημίας Στ. Δ. Προσαλέντη, μὲ τὴν ὁποία ἀνακοινώνεται στὸν Fauvel ἡ ἐκλογή του ὡς «membre correspondant» τοῦ σώματος.

1. Ἐπιστ., Α', σ. 737.

2. Jean Savant, *Les Iles Ionienes au temps de Napoléon. Deux députations à la cour impériale*, ἀνάτυπο μὲ ἰδιαίτερη σελιδαρίθμηση ἀπὸ τὴν «Revue d'Histoire Diplomatique», Παρίσι 1939. Γιὰ τὴν πρώτη πρεσβεΐα βλ. τίς σ. 4-21, ὅπου ἐπαναλαμβάνονται περίπου ὅσα ὁ ἴδιος εἶχε γράψῃ στὸν «Messager d'Athènes» τοῦ 1938, φ 5142, 5143, 5146, 5150, 5152, 5156.

3. Ὁ Savant, «Messager d'Athènes» ἐ.ά., φ. 5146, σ. 1, δὲν ξέρει

τυχαία τὰ γεγονότα. Ἐνοχλημένος ἀπὸ τὴν συμπεριφορὰ μερικῶν μελῶν τῆς Ἰόνιας ἀντιπροσωπείας, εἶχε ἕνα πρᾶπάνω λόγο νὰ μείνῃ ἀσυγκίνητος ἀπὸ τὴν εἶδηση τῆς ἐκλογῆς του¹.

Ὡστόσο ἐθεώρησε σωστὸ ν' ἀπαντήσῃ. Κι ἂν δὲν σωζόταν ἡ ἀπάντησις, τὰ σχόλια μὲ τὰ ὁποῖα τὴν συνόδευσε, θ' ἀρκοῦσαν σὰν τεκμήρια ἀποκαλυπτικά. «Τὴν ἐγκεκλεισμένην—ἐγγραφὴ ἕνα μῆνα ἀργότερα (26 Ὀκτωβρίου) στὸν Ἀλέξ. Βασιλείου—ἀφοῦ ἀναγνώσῃς, ἂν σ' ἀρέσῃ, πέμψον σφραγισμένην εἰς Κέρκυραν· ἂν δὲν σ' ἀρέσῃ, πέμψον εἰς κόρακας. Ἀλλὰ τέλος πάντων διὰ τί νὰ φοβηθῇς μὴ τοὺς κακοφανῇ; ἡ ποινὴ τῆς τόλμης μου θέλει εἶσθαι νὰ μ' ἐξαλείψωσι ἀπὸ τὸν εἰς τὸν ὁποῖον μὲ κατέγραψαν κατάλογον τῶν μελῶν τῆς Ἀκαδημίας· καὶ περὶ τούτου “οὐ φροντίς Ἰπποκλείδῃ”. Ὀλίγον φροντίζω νὰ ἦμαι μέλος Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας, ἥτις καταφρονεῖ τὴν προγονικὴν γλῶσσαν»². Ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία τοῦ Κοραΐ, αὐτὴ ἦταν ποὺ εἶχε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐπαναστατήσῃ.

Στὸν Giuseppe Agrati, ἰταλὸ λόγιον, γραμματέα τότε τῆς Ἀκαδημίας καὶ ὡς τὰ μέσα τοῦ 1810 ἐξ ἀπορρήτων τῆς Ἰόνιας Γερουσίας, προσφώνησε τὴν ἀπάντησίν του ὁ Κοραΐς³. Ἀχρονολόγητη, δημοσιευ-

πότε ἀνεχώρησαν οἱ ἐπτανήσιοι ἀντιπρόσωποι γιὰ τὸ Παρίσι. Νέα στοιχεῖα γιὰ τὴν πρεσβεία τοῦ 1808 ἀπὸ ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἰονίου Γερουσίας, τὰ ὁποῖα σκέπτομαι νὰ παρουσιάσω μελλοντικά, ξεκαθαρίζουν τὸ χρονολογικὸ ὄριο: Μάιος 1808. Πβ. καὶ Γ. Μαυρογιάννη, *Ἱστορία τῶν Ἰονίων νήσων*, Β', Ἀθήνα 1889, σ. 199.

1. Πραγματικὰ στὸ ἴδιο γράμμα τῆς 28 Σεπτεμβρίου συνέχιζε: «Ἀπὸ τοὺς πέντε πρέσβεις οἱ δύο ἔρχονται συχνὰ πρὸς ἐμὲ καὶ ἔρχονται μὲ φιλοφροσύνην καὶ εὖνοιαν μεγάλην. Τοὺς λοιποὺς τρεῖς δὲν γνωρίζω ποίου χρώματος εἶναι, μ' ὅλον ὅτι εἶναι συγκάτοικοι τῶν δύο. Συμπεραίνω ὅτι εἶναι φίλοι τοῦ κτηνώδους Φ.[ιλάνδρου;]». Ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐπτανήσιους ἀντιπρόσωπους ποὺ τὸν ἐπισκέπτονται εἶναι, ὅπως θ' ἀποκαλύψῃ ὁ ἴδιος ὁ Κοραΐς, ὁ γερουσιαστὴς Ἀντώνιος Μελλίκης, ἐκπρόσωπος τῆς Κέρκυρας (βλ. σ. 191) Οἱ ἄλλοι τέσσερις ἐκπροσωποῦσαν: ὁ

Ἰωάννης Σιγοῦρος Δεσίλλας, πρόεδρος τῆς πρεσβείας, τὴν Ζάκυνθο, ὁ Στέφανος Παλατσὸς Σκορδίλης ἐπίσης τὴν Κέρκυρα, ὁ Μαρίνος Μεταξᾶς, γερουσιαστὴς, τὴν Κεφαλονιά καὶ ὁ Εὐστάθιος Βαλαωρίτης τὴν Λευκάδα.

2. *Ἐπιστ. Β'*, σ. 776. Ἡ ἐπιστολὴ στὸν Δαμαλᾶ δημοσιεύεται μονάχα μνηολογημένη.

3. Ὁ G. Agrati, τοῦ ὁποίου ἡ παρουσία στὴν Κέρκυρα ὀφειλόταν σὲ ἐπίσημο διορισμὸ ἀπὸ τὸν ἀντιβασιλέα Εὐγένιον, περνάει ἀργότερα πάλι στὰ ἑλληνικὰ πράγματα, αὐτὴ τὴ φορὰ σὰν ἐκδότης τοῦ φυλλάδιου τοῦ Ἀνδρέα Μουστοξύδη, *Précis des opérations de la flotte grecque durant la révolution de 1821 et 1822*, Παρίσι 1822. Πβ. Legrand, *Bibliographie Ioniennne*, I, ἀρ. 1014. Γιὰ τὴν πολιτικὴ καὶ συγγραφικὴ δράση τοῦ Agrati, φυσιογνωμίας ἐνδιαφέρουσας, βλ. τὸ πρόσφατο *Dizionario biografico degli Italiani*, Ρώμη 1960, τ. 1, σ. 496.

μένη ἀπὸ παλιά, ἔμεινε, ὅσο ξέρω, ἀπαρατήρητη ἀπὸ τὴν ἔρευνα¹. Πρόκειται ὡστόσο γιὰ ἓνα κείμενο ἐντελῶς ἀντιπροσωπευτικὸ τῆς κοραϊκῆς εὐαισθησίας. Μέσα στὴν ἔξαρση ποὺ τὸ διαπνέει, οἱ αἰχμὲς ὅσες ὑπάρχουν καὶ οἱ ἀλήθειες ποὺ δὲν ἔχουν λόγο ν' ἀποκρυβοῦν, γίνονται πιδεῦκολα δεκτές. Ἔτσι δυσκολεύομαι νὰ συμμερισθῶ ἀπόλυτα τοὺς φόβους τοῦ Κοραῆ, τοῦ ὁποῖου ἄλλωστε φροντίδα θὰ εἶναι νὰ προδιαθέσῃ εὐνοϊκὰ τοὺς ἐπιστολογράφους του καὶ βέβαια νὰ τοὺς καθησυχάσῃ: «Μὲ χαρὰν καὶ εὐχαρίστησιν μεγάλην λαμβάνω τὸ δίπλωμα τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, ἣτις μέλλει νὰ ὀνομασθῇ εἰς τὸ ἐξῆς Μήτηρ τῶν Ἀκαδημιῶν τῆς νέας Ἑλλάδος»· μετέφερα τὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιστολῆς. «Ὁ φίλος καὶ σπουδαστῆς τῆς κοινῆς τῶν Ἑπτανησιωτῶν εὐδαιμονίας, ὁ καιόμενος εἰς τὸ νὰ λέγεται καὶ νὰ γράφεται συμμέτοχος τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας»· εἶναι ἡ ὑπογραφή τοῦ τέλους.

Γιὰ ὅ,τι προκάλεσε τὴν δυσφορία τοῦ Κοραῆ (τὴν «θλίψιν τῆς ψυχῆς» γράφει ὁ ἴδιος, μετατοπίζοντας ἡθελημένα τὸ κέντρο βάρους τῶν ἀντιδράσεών του), ἡ ἀπάντησις στὸν Agrati δὲν ἀφήνει κανένα κενό. Τὸν σημαντικώτερο λόγο τὸν ἔχουμε ἤδη πληροφορηθῇ. «Ὀλίγον φροντίζω νὰ ἦμαι μέλος Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας, ἣτις καταφρονεῖ τὴν προγονικὴν γλῶσσαν», ἐκμυστηρεύοταν στὸν Ἀλέξανδρο Βασιλείου. Τώρα ἡ μομφὴ αὕτῃ τεκμηριώνεται, τὰ πειστήρια βρίσκονταν στὰ χέρια τοῦ Κοραῆ: χρησιμοποιοῦντας σὰν ἐπίσημο ἐκφραστικὸ τῆς ὀργάνου τὰ ἰδιώματα τῶν ξένων κυριάρχων τῆς Ἑπτανήσου, ἡ Ἰονικὴ Ἀκαδημία ἐρχόταν ν' ἀπογοητεύσῃ ὅλους ὅσοι, καθὼς ὁ Κοραῆς, εἶχαν χαιρετίσει τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν νησιῶν ἀπὸ τὸν ἐνετικὸ ζυγὸ σὰν γεγονὸς ποὺ ἀνέκοψε σοβαροὺς φυλετικοὺς κινδύνους. «Ἐὰν ἕκατὸν ἀκόμη ἔτη ἐμένετε ὑποκείμενοι εἰς αὐτὸν—τοὺς ὑπενθύμιζε, ἐπισημαίνοντας ἀνάλογα φαινόμενα ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἱστορία—... ἠθέλατε παντάπασιν ἀπολέσειν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐπομένως παύσειν νὰ ᾔσθε καὶ νὰ ὀνομάζεσθε Ἑλληγες»². Ἡ γλῶσσα, ποὺ ἐστήριξε στοὺς δύσκολους καιροὺς τὸν ἐθνισμό τους, ἔπρεπε νὰ εἶχε γίνῃ τώρα ἀντικείμενο ξέχωρης φροντίδας καὶ νὰ εἶχε διεκδικήσῃ τὰ δικαιώματα, ὅσα τῆς ἐστέρησαν ἡ μακρόχρονη κατοχὴ τῶν βενετῶν καὶ τὸ πέρασμα τῶν γάλλων ἀπὸ τὰ Ἑπτάνησα. Ἄν ἐπὶ τέλους λόγοι ἀνάγκης ἢ κάποιος νόμιμος

1. Δημοσιεύεται ἀπὸ τὸν Δαμαλᾶ στὰ ἀχρονολόγητα τοῦ τόμου Γ' τῶν Ἑπιστολῶν (1886), σ. 972-977. Φυσικὰ πρέπει νὰ ἐγράφηκε εἴτε στὶς 26.10. 1808 εἴτε λίγο πρίν. Εἶναι περίεργο

ὅτι κανεὶς ἀπὸ τοὺς μελετητὲς δὲν τὴν ἐπρόσεξε, ἐνῶ ὅλοι σχεδὸν ξέρουν τὸ γράμμα τοῦ Κοραῆ στὸν Προσαλέντη. Βλ. γι' αὐτὸ παρακάτω.

2. Ἑπιστ., ἐ. ἀ., σ. 973.

σκοπιμότητας επέβαλαν τὰ ξενόγλωσσα ιδιώματα σὰν ἐκφραστικό ὄργανο τῆς Ἀκαδημίας, ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἀπουσία τῆς ἐλληνικῆς ἦταν πάντως ἀδικαιολόγητη. «Διὰ τί—διαμαρτυρόταν ὁ Κοραῆς—νὰ μὴ προστεθῇ ἡ Γραικικὴ τρίτη, ἥτις ἔπρεπε νὰ ᾔηται ἡ πρώτη, ἐὰν διὰ τὴν κοινὴν τῆς Ἑλλάδος δυστυχίαν δὲν ἐμπορῇ νὰ ᾔηται ἡ μόνη; Τοῦτο—διαβεβαίωνε τὸν Agrati—ὄχι μόνον ἐμοῦ τοῦ Γραικοῦ τὴν καρδίαν ἐπλήγωσε, ἀλλὰ μὴδὲ τοὺς, εἰς ὅσους ἔδειξα τοὺς θεσμούς, Γάλλους ἤρεσε».¹

Ἀπὸ τὴν ἐκκλήση, τὴν ὁποία θὰ ἀπευθύνῃ στὴ συνέχεια, δὲν θὰ λείψουν οἱ ὑπαινιγμοί. «Μή, διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, φίλτατοι ὁμογενεῖς, τοιαύτη καταφρόνησις τῆς προγονικῆς ἡμῶν γλώσσης, ἡ ὁποία ἔμεινεν ἡ μόνη σχεδὸν μαρτυρία καὶ ἀπόδειξις τῆς εὐγενείας ἡμῶν· εὐγενείας τόσον ἐνδοξοτέρας, ὅσον εἶναι, ὄχι τοῦ δεῖνος ἢ τοῦ δεῖνος, ἀλλ' ὀλοκλήρου γένους εὐγένεια»². Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ Κοραῆς θὰ κεντρίσῃ τοὺς Ἑπτανησιῶτες στὸ ἔργο γιὰ τὴν προστασία τῆς ἐθνικῆς τους γλώσσας μὲ τρόπο ἀληθινὰ ἐνδιαφερόμενου ἀνθρώπου: θὰ παραστήσῃ ἐξασφαλισμένη τὴν ὑποστήριξιν τῶν Γάλλων καὶ θὰ προτείνῃ μέτρα βέβαιης ἀποτελεσματικότητος. «Ἀπὸ σᾶς—τοὺς ἐνθάρρυνε—ἡ Ἑλλάς ὅλη προσμένει, καὶ τὰ σχολεῖα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς ὅλην τὴν Ἑπτάνησον νὰ πολλαπλασιάσετε, καὶ τὴν ὁποίαν κοινῶς λαλεῖτε νὰ καθαρίσετε ἀπὸ τὰς ξένας λέξεις. Τοῦ καθαρισμοῦ τούτου ἐν ἀπὸ τὰ μέσα εἶναι καὶ ἡ καθημερινὴ μεταχειρίσις αὐτῆς εἰς τὰ δημόσια γράμματα καὶ ψηφίσματα»³.

Ἀλλὰ μιὰ πράξη ἐθνικὰ ἄστοχη, καθὼς ἦταν, γιὰ τὴν εὐαισθησία τοῦ Ἑλληνα σοφοῦ, ἡ δημοσίευση τοῦ «προγράμματος», μὲ τὸ ὁποῖο ἡ Ἰονικὴ Ἀκαδημία ἐγκαινίαζε τὸν Ἰούλιο τοῦ 1808 σειρὰ ἀπὸ δημόσια ἀθλοθετήματα, ἔφτασε νὰ περιπλέξῃ ἀκόμη περισσότερο τὰ πράγματα. Νέες ἀφορμὲς δυσφορίας, ξανὰ οἱ αὐτηρὲς κρίσεις, ἀλλὰ καὶ διάχυτη ἡ διάθεση γιὰ φρονηματισμό. Ἐξηγώντας τὴν ἀντίθεσίν του στὸν Agrati ὁ Κοραῆς θὰ μεταφέρῃ ἀπὸ τὸ πρόγραμμα αὐτοῦσις τίς παραγράφους, ὅσες ἐθεωροῦσε ἐθνικὰ διαβλητές. «Τὸ πρόδλημα, τοῦ ὁποίου τὴν λύσιν ζητεῖ εἰς τὸ πρόγραμμά της ἡ Ἀκαδημία—συνέχιζε στὸν γραμματέα της—διαίρεται εἰς δύο κεφάλαια. I. Quale sia la causa principale per che gli abitanti delle Isole Ionie, benché forniti di talento e di forza d'ingegno, si occupino facilmente di oggetti frivoli e vani, trascurandone i piu importanti e piu utili al loro bene

1. Ἔ. ἀ., σ. 974.

3. Ἔ. ἀ., σ. 974-975.

2. Ἔ. ἀ., σ. 974.

essere? II. Quale sarebbe il modo di volgere la loro mente ed il loro interesse a quello scopo che più loro conviene?».¹

Βιβλιογραφικά τὸ πρόγραμμα εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὶς γαλλικὲς του μεταφράσεις, ἐνῶ ἀπὸ τὸ πρωτότυπο γνωρίζουμε μόνο τὰ παραθέματα τοῦ Κοραΐ: τὸν Νοέμβριο τοῦ 1808 καταχωρίσθηκε μὲ παραλείψεις στὸ παρισινὸ περιοδικὸ «Magazin Encyclopédique», ποὺ φιλοξένησε ἀργότερα καὶ ἄλλες εἰδήσεις γιὰ τὶς δραστηριότητες τῆς Ἀκαδημίας². ὁλόκληρο τὸ κείμενο διέσωσε, σὲ μετάφραση ἐπίσης, ὁ Hubert Pernot³. Ἔτσι ξέρουμε τώρα πὼς τὸ ἐπίμαχο «πρόβλημα» ἀνῆκε στὸ δεύτερο ἀπὸ τὰ δύο ἀθλοθετήματα ποὺ περιλαμβάνονταν στὴν προκήρυξη (τὸ πρῶτο ἀφοροῦσε στὴ στατιστικὴ τῶν νησιῶν), καὶ πὼς ἀθλοθέτης ἦταν ὁ πρόεδρος τῆς Ἰόνιας Γερουσίας καὶ ἀκαδημαϊκὸς Ἐμμανουὴλ Θεοτόκης (1777-1837), εὐπατρίδης μὲ λόγιες καὶ πολιτικὲς ἐπιδόσεις ὄχι ἀσήμαντες καὶ πάντως μὲ πατριωτικὲς ἀρετὲς δοκιμασμένες⁴. Οἱ ἀντιρρήσεις τοῦ Κοραΐ γιὰ τὸ ἀθλοθέτημα, ποὺ φαίνεται πὼς στὸ τέλος δὲν εἶχε οὔτε τὴν ἀναμενόμενη ἀπήχηση⁵, ἔθιγαν βασικὰ τὴν σκοπιμότητά του.

«Τὸ πρῶτον κεφάλαιον—ἐρωτοῦσε ὁ εὐαίσθητος πρεσβύτες—δὲν εἶναι τάχα περιττόν; Εἶναι τάχα ἐξαιρέτως ἴδιον ἀμάρτημα τῶν Γραικῶν τῆς Ἑπτανήσου ἢ εἰς τὰ μάταια ἐνασχόλησις; καὶ ἂν εἶναι, ἔπρεπε νὰ ἐξομολογηθῶσιν καὶ νὰ θεατρίσωσιν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην τὰς ἰδίαις των ἀμαρτίας, ὅποταν εἰς τοιαύτην ἐξομολόγησιν τίποτε δὲν τοὺς ἀναγκάζει;»⁶ Στὴ δουλεία, τοὺς ἐξηγοῦσε, στὴ φοβερὴ αὐτὴ ἀρρώ-

1. Ἐπιστ., ἔ. ἀ., σ. 975.

2. Τ. 6, σ. 163. Ἡ σχετικὴ ἀγγελία τοῦ περιοδικοῦ περιέχει μιὰ σοβαρὴ ἀνακρίβεια: ἀναγράφει ὡς ἔδρα τῆς Ἀκαδημίας τὴν Βενετία.

3. *Souvenirs de Lamare-Picquot*, ἔ. ἀ., σ. 224-225. Δὲν νομίζω ὅτι ἐκυκλοφόρησε καὶ γαλλικὰ ἡ προκήρυξη, ὅπως εἰκάζει ὁ Pernot.

4. Βλ. γι' αὐτὸν Eug. R. Rangabè, *Livre d'or de la Noblesse Ionienne. Corfou*, Ἀθήνα 1925, σ. 237-39, Σπ. Δε-Βιάζη, *Ἑπτανήσιοι ἱστοριογράφοι*, π. «Αἱ Μοῦσαι», 8 (1899/1900), σ. 117 καὶ π. «Εἰκονογραφημένη», 1909/1910, ἀρ. 62 (σ. 22), 63 (σ. 40-41), 64 (σ. 56), Π. Χιώτης, *Ἱστορικὰ ἀπομνημονεύματα*,

τ. 6 (1887), σ. 239 κέ. καὶ 439. Ὁ Χιώτης, ἔ. ἀ. σ., 439, ἀναφέρεται σὲ σχέσεις Κοραΐ-Θεοτόκη, τὶς ὁποῖες, πολὺ πιθανές, δὲν μπόρεσα ὥστόσο νὰ ἐπισημάνω ἀπὸ ἀλλοῦ. Ξέρουμε ὅμως ὅτι σχετιζόταν ὁ Κοραΐς μὲ τὸ ἀδελφὸ τοῦ Θεοτόκη Στέφανο.

5. Βλ. H. Pernot, ἔ. ἀ., 225-226. Σὲ συνάρτηση μὲ τὰ ἐκεῖ δημοσιευμένα βλ. Ἐμμ. Ν. Φραγκίσκου, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800-1863. Προσθήκες*, «Ὁ Ἑρμηνεύτης» 1/6 (1963), σ. 244, ἀρ. Α20. Βλ. ἀκόμη Σπ. Δε-Βιάζη, π. «Εἰκονογραφημένη» 1910, ἀρ. 64, σ. 57.

6. Ἐπιστ., ἔ. ἀ., σ. 975.

στεια πρέπει ν'αναζητήσουν τὴν αἰτία τῆς συμπεριφορᾶς τους, κοινῆς σ' ὅλους τοὺς Ἑλλήνες καὶ σ' ὅλους τοὺς καταπιεζόμενους λαούς. «Δὲν ἦτο λοιπὸν—συμπέραινε ὁ Κοραῆς—μήτ' ἀναγκαῖον, μήτε δίκαιον (νομίζω) τὸ κοινὸν ἀρρώστημα καὶ γέννημα τῆς δουλείας νὰ τὸ φορτωθῇτε σεῖς ἐκουσίως, ὡς ἐξαιρέτως ἴδιον τῆς Ἑπτανήσου»¹. Τὸ ἀντικείμενο τοῦ ἀθλοθετήματος, ὑποστήριξε, μπορούσε νὰ περιορισθῇ μόνο στὸ δεῦτερο κεφάλαιο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ διατυπωμένο ἔτσι: «Ποῖα εἶναι τὰ μέσα νὰ κατευθύνῃ τις τὸν νοῦν τῶν κατοίκων τῆς Ἑπτανήσου εἰς τὸν μάλιστα συμφέροντα σκοπὸν εἰς αὐτούς; ἢ ἀκόμη σαφέστερον (ἐπειδὴ ὅ,τι εἶναι συμφέρον δὲν εἶναι πάντοτε καὶ δίκαιον), ποῖα εἶναι τὰ μέσα νὰ κατευθύνῃ τις τὰς βουλὰς καὶ πράξεις τῶν κατοίκων τῆς Ἑπτανήσου εἰς τὴν κοινὴν ἀπάντων εὐδαιμονίαν;»² Μὲ μιὰ προτροπὴ κατέληγε πάλι ὁ Κοραῆς: οἱ Ἑπτανησιῶτες ὀφείλαν νὰ κάνουν τῶρα καλὴ χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας τους. «Ὅλοι κοινῶς—τοὺς φιλοτιμοῦσε—μιμούμενοι ὅλα τὰ εὐρισκόμενα καλὰ εἰς τὸ ἔνδοξον ἔθνος, τοῦ ὁποίου οἱ νόμοι σᾶς κυβερνῶσι τῶρα, πρὸς τούτοις ἐνθυμούμενοι καὶ τῶν προγόνων ἡμῶν τὴν παλαιὰν ἀρετὴν καὶ δόξαν, θέλετε προθυμηθῇν νὰ γενῆτε τύπος καὶ παράδειγμα φρονίμου διαγωγῆς εἰς τοὺς λοιποὺς ἀδελφούς σας τοὺς Ἑλλήνας, τῶν ὁποίων ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι μακράν»³.

Ἔστειλε τὸ γράμμα στὴν Κέρκυρα ὁ Βασιλεῖς; Ἡ μεταγενέστερη ἀλληλογραφία τοῦ Κοραῆ μετὰ τὴν Ἀκαδημία διέσωσε, ὅπως θὰ δοῦμε, μιὰ μαρτυρία πού, ἐνισχυμένη ἀπὸ ἄλλες ἔμμεσες ἐνδείξεις, ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνουμε ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἔφθασε στὸν προορισμὸ της. Ὡστόσο ὁ Κοραῆς ἀρκετοὺς μῆνες ὕστερα ἀνησυχοῦσε ἀκόμη. «Ποτὲ δὲν μ' ἔγραψες—ὕπενθύμιζε στὸν φίλο του—ἀν ἔστειλες τὴν πρὸς τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν ἐπιστολήν μου»⁴.

Καὶ ὅμως δὲν ἦταν ὁ πρῶτος πού, ζητώντας νὰ διεγείρῃ τὴν φιλοτιμίαν τῶν Ἑπτανησιωτῶν, παρασύρθηκε σ' ἐλέγχους καὶ νοθεσίες συνοδευμένες μετὰ αὐστηροὺς τόνους. Ἡ πατριωτικὴ φωνὴ τοῦ τόσο πρόωρα χαμένου ἀκαρνάνα γιατροῦ καὶ λόγιου Νικόλαου Μαυρομάτη (1771 - 1818)⁵ θὰ μπορούσε τὸ ἴδιο νὰ εἶχε ἀναταράξει τίς συνειδήσεις τῶν ἀκαδημαϊκῶν, ὅταν λίγο πρίν, τὸν Αὐγούστο τοῦ 1808, ἀκούσθηκε σὲ μιὰ ἀπὸ τίς δημόσιες συνεδρίες τῆς Ἀκαδημίας: ἀναφέρομαι στὸν λόγο «Πρὸς τοὺς νέους τοῦ Ἰονίου περὶ ἀνάγκης τῆς σπουδῆς τῆς ἀρχαί-

1. Ἔ. ἀ., σ. 976.

2. Ἔ. ἀ., σ. 976.

3. Ἔ. ἀ., σ. 977.

4. Ἐπιστ., Β', σ. 16. Γράμμα τῆς 9 Φεβρουαρίου 1809.

5. Γι' αὐτὸν βλ. κυρίως Α. Βροκίνη, *Βιογραφικὰ σκεδάρια*, ἔ. ἀ., σ. 362-367.

ας και νέας ελληνικής γλώσσης»¹. Παρακινημένος από «ζήλον ὁμογενείας»² ὁ Μαυρομμάτης δὲν φοβᾶται νὰ φανῇ δυσάρεστος στοὺς Ἑπτανησιώτες, ἀφοῦ οἱ πικρὲς ἀλήθειες ὁμολογοῦνται καὶ ἐδῶ θαρραλέα : «Ὅταν ἅπαντες μετ' εὐτόλμου φιλοτιμίας³ ἀγωνίζονται νὰ καθιστῶσι γνῶριμον τὸ ἴδιον γένος διὰ τῆς πατρώας γλώσσης ἕκαστος, οἱ κάτοικοι τοῦ Ἰονίου Πελάγους, ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων, πιθήκων ἔργα δρῶντες, προαιροῦνται μᾶλλον νὰ τετιγίζωσι μὲ ξένα ῥήματα, ἀκλεεῖς ἀείποτε καὶ τοῦ μετρίου κατώτεροι, ἢ νὰ σεμνύνωνται εἰς τὴν εὐχον φωνὴν τῆς μητρὸς»⁴. Ὁ λόγος τοῦ μεταβάλλεται σὲ συγκινητικὴ ἐκκλήση : «Ἐως πότε λοιπὸν ἀπόδλητος καὶ ἡμελημένη ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ Ἰονίου Πελάγους ἡ φυσικὴ γλῶσσα τοῦ τόπου, ἥτις καὶ διὰ κάλλος καὶ διὰ πλατύτητα δὲν ἔχει νὰ φθονήσῃ τὰς ἄλλας τῆς Εὐρώπης, κειμένη τόσο ἐγγὺς εἰς τὴν ἀένναον πηγὴν τῆς ἀρχαίας φωνῆς...»⁵. Στὴν κατακλείδα τὰ κεντρίσματα στὴν φιλοτιμία τῶν ἀκροατῶν τοῦ συμπλέκονται μὲ ὑποθήκες πρὸς τοὺς νέους : «Ἀγαπήσατε - κατέληγε - μᾶλλον νὰ ἦτε Ἑλληνες πενιχροὶ ἢ μιμηταὶ εὐτελεῖς ἑτεροτρόπων ξένων»⁶. Ἀνάμεσα στὸν ἱταλοθρεμμένο κύκλο τῶν κερκυραίων ἀκαδημαϊκῶν ἡ παρουσία τοῦ Μαυρομμάτη πρέπει νὰ ἦταν μιὰ διαρκὲς ὑπόμνηση τοῦ χρέους ἀπέναντι στὴ καταγωγὴ καὶ τὸν τόπο τους.

Στὰ 1809 ἀνάμεσα στὶς δραστηριότητες τῆς Ἀκαδημίας θὰ προέχῃ ἡ φροντίδα γιὰ τὴν γλῶσσα. Τὸ γεγονὸς φυσικὰ δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἄσχετο μὲ τὶς προσπάθειες τοῦ Μαυρομμάτη καὶ τὴ στάση τοῦ Κοραῆ. Χωρὶς ἄλλο ὅμως τοὺς προσανατολισμοὺς αὐτοὺς εὐνόησε ἡ παρουσία στὴν γραμματεία τοῦ σώματος ἐνὸς ἀπὸ τὰ ἱδρυτικὰ καὶ πιὸ δραστήρια στελέχη του : τοῦ Καρόλου Dupin. Νέος—στὰ 1809 ἦταν 25 χρόνων—ἀπόφοιτος τῆς Ecole Polytechnique, μηχανικὸς τώρα τοῦ γαλλικοῦ ναυτικοῦ, ὁ Dupin ἀνῆκε στοὺς τυπικοὺς ἐκπρόσωπους τοῦ προεπαναστατικοῦ φιλελληνισμοῦ. Οἱ ἐξολογολήσεις του στὴν πρώτη

1. Ὁ λόγος, σύμφωνα μὲ τὶς πληροφορίες τοῦ Βροκίνη, ἔ.ἀ. σ. 361, ἐκφωνήθηκε στὶς 16 Αὐγούστου. Γιὰ τὰ ἀποσπάσματα, ὅσα παραθέτω, ἐχρησιμοποίησα τὸ κείμενο ποὺ δημοσιεύεται στοῦ Μιχ. Μουστοξύδη, *Ἱστορικά καὶ φιλολογικὰ ἀνάλεκτα*, Κέρκυρα 1872, σ. 162-168. Ὁ λόγος ἔχει ἐπίσης δημοσιευθῇ στοῦ Γ. Μιστριώτη, *Ρητορικοὶ λόγοι*, τ. 6, Ἀθ. 1913, σ. 212-220.

2. *Λόγος*, ἔ.ἀ., σ. 163.

3. Ἐ.ἀ., σ. 164.

4. Ἐ.ἀ., σ. 166.

5. Ἐ.ἀ., σ. 168. Μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν λόγο τοῦ Μαυρομμάτη ἐχρησιμοποίησε παλιότερα ὁ Σπ. Κ. Παπαγεωργίου (ἔφ. «Φωνὴ Κερκύρας», ἀρ. 1007, 6-9-1884) στὴν διένεξή του μὲ τὸν Μάρκο Θεοτόκη ἐπὶ τὸ θέμα τῆς ἑθνικῆς γλώσσας στὰ Ἑπτάνησα. Πβ. Μ. Θεοτόκη, *Ἐπικρίσεις*, ἔ.ἀ., σ. 80.

συνεδρία της 'Ακαδημίας έφανερώσαν κιόλας ένα πάθος για την 'Ελλάδα γεμάτο συγκίνηση κι' ειλικρίνεια¹. 'Αργότερα, με την βαρύτητα του κοινωνικού και πολιτικού του κύρους, θά υπερασπισθή γενναιόφρονα την ελληνική υπόθεση. Οί αναμνήσεις από τὰ ιόνια νησιά ένίσχυαν τότε πολλαπλά τούς άγώνες του. «A Corcyre, ils nous saluaient les premiers du beau surnom de Philhellènes: surnom qui ne devint européen qu'après avoir été français»², υπενθύμιζε υπερήφανα στους συμπατριώτες του τὸ 1828 από τὸ δῆμα της γαλλικῆς βουλῆς. 'Όταν στὰ 1811, ὁ Dupin έγκατέλειπε την Κέρκυρα, οί έλληνες τὸν ξεπροβόδιζαν με εὐγνώμονες στίχους³.

Στὴν πρωτοβουλία τοῦ φιλέλληνα εκείνου γραμματέα ὀφειλόταν ἡ ἀθλοθέτηση τῶν «'Όλυμπιακῶν βραβείων» (Prix Olympiadiques) ποὺ ἀναγγέλθηκαν τὸ 1809 στὴν ἐπίσημη συνεδρία της 'Ακαδημίας τὴν ἡμέρα τῶν ὀνομαστηρίων τοῦ Ναπολέοντα (15 Αὐγούστου). 'Η προκήρυξη φέρνει τὴν χαρακτηριστικὴ χρονολογία 1re année de 647e Olympiade (juin 1809) καὶ εἶναι τυπωμένη μαζί με τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων, ὅσα προβλέπονταν νὰ διδαχθοῦν τὴν νέα χρονιά στὸν κύκλο τῶν καθιερωμένων ἐλεύθερων παραδόσεων τῆς 'Ακαδημίας⁴. 'Ο J. C. Hobhouse, περαστικὸς ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, καθὼς τὸν ἐνδιέφερε ἡ ἀπογραφή τῆς ἀναγεννητικῆς δραστηριότητος τῶν ἐλλήνων, δὲν παρέλειψε νὰ ἀναδημοσιεύσῃ καὶ νὰ σχολιάσῃ τὸ φυλλάδιο στὸ περιγηγητικό του ἔργο⁵. Σύμφωνα με τὴν προκήρυξη, κάθε τέσσερα χρόνια, στὴν

1. Βλ. τὸ φυλλάδιο *Considérations sur la Grèce. Discours prononcé à la séance d'inauguration de l'Académie Ionienne, le 17 Juillet 1808...*, σ. 20.

2. *Deux discours prononcés à la Chambre de Deputés, sur le système de l'ancien ministère; sur la bataille de Navarin, et la salut des Grecs...* Παρίσι 1828, σ. 48. 'Ο Dupin ἦταν ἤδη μέλος τοῦ Institut, βουλευτῆς, ἔφερνε τὸν τίτλο τοῦ βαρώνου καὶ ἄλλες τιμητικὰς διακρίσεις. Εἶχε ἐπίσης δημοσιεύσει πολλὰ ἔργα ταξιδιωτικά, οικονομικά, μαθηματικά κ.ἄ. 'Αργότερα διετέλεσε ὁπουργός. Πέθανε τὸ 1873.

3. [A. I. 'Ιερωμένος], *In occasione que parti di Corjù per recarsi a Parigi il Signor Carlo Dupin... Versi Lirici*. Τὸ φυλλάδιο εἶναι τοῦ

1811 καὶ ὄχι, ὅπως ὑπέθεσε ὁ Φ. Μιχαλόπουλος, τοῦ 1809. Βλ. *'Ελληνικὴ Βιβλιογραφία* τῶν Γκίνη-Μέξα, ἀρ. 6644, ὅπου πρέπει νὰ διορθωθῇ ἡ χρονία.

4. 'Ο πλήρης τίτλος τοῦ φυλλάδιου εἶναι: *Prix et Cours de l'Académie Ionienne. Annonces dans la séance publique de la Saint Napoléon* 1809. Σχ. 4ο, σ. 14+2 λ. χωρὶς ἀρίθμηση. Τὸ ἀντίτυπο ποὺ εἶδα ἀνήκει στὸν κ. 'Εμμ. Μοσχονά. Γιά τὰ μαθήματα τῆς 'Ακαδημίας τοῦ πρώτου χρόνου (1808) βλ. H. Pernot, *Souvenirs de Lamare-Picquot*, ἔ. ἀ., σ. 218-222 (γαλλικὸ κείμενο). Φωτοτυπία τοῦ ἰταλικοῦ πρωτοτύπου δημοσιεύεται στοῦ Ντ. Κονόμου, *'Επτανησιακὸς τύπος 1798-1864*, π. «'Επτανησιακὰ φύλλα» 5 (1964), σ. 73.

5. *A. Journey through Albania...*

πανηγυρική συνέδριον της τῆς 15 Αὐγούστου, ἡ Ἀκαδημία θὰ γινόταν κριτὴς τῆς πνευματικῆς ἀμιλλας τῶν Ἑλλήνων βραβεύοντας τὸ καλύτερο πρωτότυπο ἔργο καὶ τὴν εὐτυχέστερη μετάφραση τῆς τετραετίας. Ἡ κρίσις θὰ περιοριζόταν σ' ἔργα δημοσιευμένα καὶ μόνο ἐλληνόγλωσσα. Τὰ πρῶτα «ὀλυμπιακὰ» βραβεῖα—στεφάνι ἀγριελιάς καὶ ἀναμνηστικὸ μετάλλιο—θ' ἀπογέμονταν στοὺς νικητὲς τὴν 15 Αὐγούστου 1812, πρῶτο ἔτος τῆς 648ης Ὀλυμπιάδας.

«The olive wreath appears already to encircle the brows of Corai»; συμπέρανε ὁ Hobhouse¹, ἀλλ' ὁ Ἕλληνας σοφὸς κάθε ἄλλο παρὰ φαίνονταν νὰ τρέφῃ παρόμοιες φιλοδοξίες. Ἀνεξάρτητα ὥστόσο ἀπὸ τὴν ὑποδοχή, ὅποιαν ἐπεφύλαξε στὸ ἀθλοθέτημα ὁ Κοραΐς, καὶ τὴν τύχῃ ἔποια ἐκεῖνο εἶχε², γεγονὸς εἶναι πὼς τὴν ἰδέα τοῦ Dupin ἂν δὲν τὴν ἐνέπνευσε πάντως τὴν ἐπηρέασε τὸ γράμμα πρὸς τὸν Agrati, ὅσο ἄλλωστε καὶ ἡ ἐκκλήσις τοῦ Μαυρομάτη. Πραγματικὰ τὸ κείμενον τῶν «Prix Olympiadiques» ἀπηχεῖ σὲ πολλὰ σημεῖα τίς ἀπόψεις τοῦ Κοραΐ γιὰ τὴν γλῶσσα, ὅπως τίς ἐγνωρίσαμε στὴν ἀπάντησή του πρὸς τὸν Ἰταλὸ γραμματέα τῆς Ἀκαδημίας. Καὶ ἐδῶ ἐξαίρεται τὸ χρέος πρὸς τὴν προγονικὴ γλῶσσα, καὶ ἐδῶ ἐπαναλαμβάνονται οἱ θέσεις γιὰ τὴν «εὐγένειά» τῆς: «Nous leur disons, que la grandeur et la fierté de l'âme ont leur image dans la noblesse et la fierté du langage, et qu'ils doivent parler un idiome qui les rappelle incessamment à la grandeur, à la noble fierté qui caractérisaient le peuple des héros»³. Ἡ γαλλικὴ ὑπεστήριξις (ἐπιβεβαίωσις τῶν διακηρύξεων τοῦ Κοραΐ) θὰ παρεχόταν ἀμέριστη: οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν παρὰ νὰ μιμηθοῦν τοὺς πρωτοπόρους: «...les Rigas, les Corais, les Ducas, ont fait des pas marqués dans la route que nous voulons indiquer. Marchez donc sur les traces de ces hommes, dont le beau talent n'est égalé que par la beauté de leurs âmes»⁴. Στὴν ἴδια συνέδριον τῆς 15 Αὐγούστου 1809 ὁ Dupin, καλώντας ἀπὸ τὸ

during the year 1809 and 1810. Second edition, Vol. II, Λονδῖνο 1813, σ. 580-582 καὶ 1093-1105. Πβ. μνηστὰ τοῦ ἀθλοθετήματος στὸν H. HoHand, *Travels in the Ionian Isles*,... Λονδῖνο 1815, σ. 28. Μετάφρασις τοῦ κειμένου τῶν «Ὀλυμπιακῶν βραβείων» κατωμμένη ἀπὸ τὸν Π. Γρατσιᾶτο δημοσιεύεται στοῦ Γ. Μιστριώτη, *Ρητορικαὶ Λόγοι*, ἔ. ἀ., σ. 204-211. Πβ. Τρ. Εὐαγγελίδη, *Ἡ Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας*, τ. 2,

¹ Αθ. 1936, σ. 205.

1. Ἐ. ἀ., σ. 581.

2. Ἡ ἀναχώρησις τοῦ Dupin, τὰ πολεμικὰ γεγονότα, ἴσως καὶ ἡ ἀπρόθυμία τῶν Ἑλλήνων λογίων ἐματαιώσαν τὸ ὥρατο ἐκεῖνο σχέδιον.

3. *Prix et Cours*, ἔ. ἀ., σ. 5 καὶ Hobhouse, ἔ. ἀ., σ. 1100.

4. *Prix et Cours*, ἔ. ἀ., σ. 6 καὶ Hobhouse, ἔ. ἀ., σ. 1100.

βήμα της Ἀκαδημίας τὴν ἀνώτερη κερκυραϊκὴ τάξη νὰ παραμερίσῃ τὶς κοινωνικὰς προκαταλήψεις καὶ νὰ δεχθῇ τὴν δημόσια ἀγωγὴ τῶν παιδιῶν της, ἐστάθηκε πάλι στὸ θέμα τῆς γλώσσας. Ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ δὲν ἀπομακρυνόταν ἀπὸ τὰ διδάγματα τοῦ Μαυρομμάτη καὶ τοῦ Κοραΐ. Ὁ τελευταῖος μνημονευόταν καὶ πάλι τιμητικά: «Hommes de génie, imitez les Boulgaris, les Rigas, les Theotoky, les Coraï»¹.

Οἱ ἐπιφυλάξεις τοῦ Ἑλληνα σοφοῦ γιὰ τὴν Ἀκαδημία δὲν ἐμέλλε νὰ ἀρθοῦν οὔτε ὕστερα ἀπὸ τὴν κίνηση αὐτὴ ποὺ θὰ περίμενε κανεὶς νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐκανοποίησιν καὶ ν' ἀποσπᾷ τὴν ἐπιδιοκίμασίαν του. Τὰ αἷτια ἦσαν πολλαπλά, ὅπως θὰ δοῦμε, ἀλλὰ στὴν προκειμένη περίπτωσιν συνέπεσε νὰ συνδεθοῦν μὲ προσωπικοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους ὁ Ἀλέξανδρος Βασιλείου μποροῦσε καλὰ νὰ ἐκτιμήσῃ. «Τώρα λαμβάνω ἀπὸ τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν—τοῦ ἔγραφε ὁ Κοραΐς λίγο μετὰ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ φυλλάδιου τῶν «Prix Olympiadiques»—καὶ τὸ πρόγραμμα τυπωμένον καὶ συνωδευμένον μὲ ἐπιστολὴν χειρόγραφον τοῦ ἐξ ἀπορρήτων τῆς Ἀκαδημίας. Εἰς τὸ πρόγραμμα μὲ κάμνουν τὴν τιμὴν νὰ μὲ συγκαταριθμήσωσι μὲ τὸν Δούκαν, ὡς τύπον καὶ υπογραμμὸν τῆς σημερινῆς γλώσσης, τὸ ὅποιον εἶναι ἀδύνατον νὰ σὲ περιγράψω πόσον μὲ εὐφρανεν. Εἰρωνεῖαν ἴσως τὸ νομίσεις. Σὲ λέγω ἀληθῶς ὅχι ὅτι μὲ “εὐφρανε” (τοῦτο εἶναι ἴσως ὑπερβολή) ἀλλ' ὅτι τὸ ἐδέχθην ὡς φάρμακον προφυλακτικὸν τύφου καὶ ἀναμνηστικὸν τοῦ χρυσοῦ ΓΝΩΘΙ ΣΑΥΤΟΝ. Τοιοῦτοι εἴμεθα φίλε, μὴ τὸ κρύπτωμεν, les pauvres mortels. Ἐχομεν χρεῖαν ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν τοιούτων προφυλακτικῶν»². Μέσα στὴν ἐξαψὴ τῆς γλωσσικῆς διαμάχης μὲ τὸν Δούκα, στὴν ὁποία ὁ Βασιλείου μόλις εἶχε πάρει μέρος καθοδηγημένος ἀπὸ τὸν Κοραΐ, καὶ ὅπου καθέννας ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους ὑποστήριζε πείσμονα καὶ φανατισμένα τὶς θέσεις του, διεκδικώντας τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ὑπεροχῆς³, ἡ ἀποτίμησιν τῆς προσφοράς τοὺς ἔτσι ὅπως ἐγίνε ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν, ἦρθε νὰ πληγώσῃ τὴν προσωπικὴ φιλοτιμίαν τοῦ Κοραΐ καὶ νὰ υποβάλλῃ σὲ μιὰ ἀκόμη δοκιμασίαν τὶς ἤδη κλονισμένες σχέσεις του μὲ τὸ ἴδρυμα τῆς Κέρκυρας.

1. Sur les avantages de l'instruction publique chez les Grecs modernes, π. «Revue Encyclopédique» 11 (1821) σ. 467-468. Ὁ λόγος τοῦ Dupin, ποὺ ἐδημοσιεύθηκε τότε στὰ πλαίσια τοῦ φιλελληνικοῦ κινήματος τῆς Γαλλίας, ἐκυκλοφόρησε καὶ ξεχωριστά.

2. Ἐπιστ., Β', σ. 730-731. Ἡ ἐπι-

στολή εἶναι ἀχρονολόγητη, ἀλλὰ βεβαίως γραμμένη μετὰ τὶς 15 Αὐγούστου 1809. Τὸ γράμμα τοῦ Dupin ποὺ μνημονεύει ὁ Κοραΐς μᾶς διαφεύγει.

3. Γιὰ ὅλα αὐτὰ βλ. Αἰκ. Κουμαριανοῦ, «Ὁ Μισοπώνηρος», Ἐρανός εἰς Ἀδ. Κοραΐν, 1955, σ. 196.

Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1810 ὁ Βασιλεῖου ἐμάθαινε ἀπὸ τὸ Παρίσι τὴν εἰδηση γιὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ γάλλου φιλόλογου Στέφανου Clavier στὸ Institut de France. Ὁ Κοραΐς διαβιδάζοντας τὸ νέο δὲν ἀντιστάθηκε στὸν πειρασμὸ τῶν συσχετίσεων: «Εἶμαι κ' ἐγὼ “προσγεγραμμένος” (correspondant) τῆς Ἰωνικῆς! Μὴ φοβεῖσαι μήτ' ἐμὲ μήτ' αὐτὴν· τὴν παροῦσαν λέγω· ἥτις εἶναι συνθεμένη ἀπὸ μέλη δυστυχέστατα καθὼς ἐγώ, ὡς μ' ἐπληροφόρησεν εἰς ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ στολισμένος καὶ μὲ παιδεῖαν καὶ μὲ νοῦν. Εἰς τὸ ἐξῆς ἐλπιστέον τὰ λῶνα. Μένε λοιπὸν ἡσυχος»¹. Πέρα ἀπὸ τὴν πολὺ ἀνθρώπινη ἀντίδραση μπροστὰ στὸ γεγονός πού ἐπεστέγαζε τὴν σταδιοδρομίαν τοῦ φίλου του—τιμὴ ὡστόσο ἀπὸ τὴν ὁποία ὁ ἔλληνας σοφὸς ἐπανειλημμένα ἐστέρησε τὸν ἑαυτὸ του²—, πέρα ἀκόμη ἀπὸ τίς σκωπτικὰς αἰχμὲς μὲ τίς ὁποῖες θέλησε νὰ διασκεδάσῃ τὴν ἐντύπωσιν, προσελκύουν ἐδῶ τὴν προσοχὴ οἱ μαρτυρίαι πού προσφέρονται πρώτη φορὰ τῶρα στὴν ἔρευνα καὶ πού ἀνοίγουν χωρὶς ἀμφιβολία νέο κεφάλαιον στὸ θέμα μας. Ποιὸς ἦταν ὁ κερκυραῖος πληροφοριοδότης τοῦ Κοραΐ; Εἶχε λόγους νὰ ἐπιθυμῇ τὴν δυσφήμιση τῆς Ἀκαδημίας; Ὁ Κοραΐς θ' ἀποκαλύψῃ ἀργότερα τὸ ὄνομα καὶ τὴν ιδιότητά του. Ἐξιστορώντας μιὰ συζήτησίν τοὺς ἐπάνω σὲ δυὸ γράμματα σταλμένα ἐκεῖνο τὸν καιρὸ ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν—τὰ γράμματα αὐτὰ δημοσιεύονται πιδό κάτω—, κοντὰ στοὺς ἐπαινετικὸς πάλι χαρακτηρισμοὺς γιὰ τὸ πρόσωπον τοῦ συνομιλητῆ του, θὰ μεταφέρῃ καὶ τὰ ἐπιβαρυντικὰ σχόλια ὅσα ὁ τελευταῖος διετύπωσε ξανὰ γιὰ τοὺς συμπατριῶτες τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ: «Ἐδειξα τὰς ἐπιστολάς των εἰς τὸν Μελίτην (ἐν' ἀπὸ τοὺς σταλέντας ἐδῶ πέντε πρέσβεις ἐπτανησιώτας) ἄνδρα μὲ παιδεῖαν καὶ μὲ φυσικὴν ἀγχίνουαν στολισμένον, καὶ ὅστις γνωρίζει προσωπικῶς ὅλους τοὺς Ἀκαδημαϊκοὺς, καὶ γελῶν μὲ εἶπεν ὅτι, ἂν ἦτον εἰς τόπον μου, μὴδ' ἀποκριθὴν ἤθελε παντάπασιν»³.

Ὁ γερουσιαστὴς Ἀντώνιος Μελίκης, τοῦ ὁποῖου τὰ βιογραφικά, ὅσα γνωρίζουμε⁴, τὸν παρασταίνουν ἄνθρωπον σοδαρό, φωτισμένο, φιλε-

1. Ἐπιστ., Β', σ. 74. Γράμμα τῆς 4-1-1810.

2. Βλ. Ἀπ. Β. Δασκαλάκη, Ὁ Ἀδαμ. Κοραΐς καὶ ἡ ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων, Ἀθήνα 1965, σ. 269-280.

3. Ἐπιστ., Β', σ. 108. Ἐπιστολὴ τῆς 20/24-9-1810. Στὶς πληροφορίες, ὅσες προηγούνται καὶ ἀκολουθοῦν μέσα στὸ γράμμα, θὰ ἐπανέλθουμε στὴ συνέχεια.

4. Βλ. κυρίως Α. Βροκίνης, Βιογρα-

φικὰ σχεδάρια, Α', σ. 19, 67, 314, 366, Σπ. Δέ-Βιάζης, Ἐπανήσιοι ἱστοριογράφοι, π. «Αἱ Μοῦσαι» 8 (1900), σ. 110, Π. Χιώτης, Ἐπιφανεῖς Ἐπανήσιοι, ἔ. ἀ., 15 (1907), ἀρ. 350, σ. 3. Ἀντίθετα μὲ τὸν Κοραΐ ὁ αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος στὴν Κέρκυρα J. Bessières ἐκφράζεται ὑποτιμητικὰ γιὰ τὴν νοημοσύνη τοῦ Μελίκης (de peu d'esprit) ἐξαίρει ὅμως ἄλλες ἀρετὲς τοῦ

λεύθερο, με ιδέες και πολιτική δράση που του έστοίχισαν λίγο μετά την έναρξη της αγγλικής κατοχής ισόβια αυτοεξορία στην 'Ιταλία', δρισκόταν, δυο χρόνια ύστερα από την αναχώρηση της ιόνιας πρεσβείας, (Νοέμβριος 1808), ακόμη στο Παρίσι, πάντως όχι μ' έντολη της Γερουσίας, ή οποία φαίνεται πως είχε έτσι αφόρμες να είναι δυσαρεστημένη μαζί του³. Στα τέλη του 1810 τόν ξαναδρίσκουμε ν' ασκή πάλι τὰ καθήκοντα του γερουσιαστή⁴. Ποιοί λόγοι τόν ἐκράτησαν ὡς τότε στη γαλλική πρωτεύουσα, δὲν μπόρεσα νὰ ἐξακριβώσω. Ἴσως σχετίζονταν με τὶς φροντίδες γιὰ τὴν προετοιμασία τοῦ κυριώτερου ἔργου τῆς ζωῆς του, τοῦ «*Essai sur l'état de la civilisation des Phéaciens*», ποὺ ἐκδόθηκε ἀνώνυμα καὶ με ἐλληνική μετάφραση τὸν ἐπόμενο χρόνο (1811) στὴν Κέρκυρα⁵. Ὅπως δὴποτε τὸ προδρομικὸ αὐτὸ γιὰ τὴν ἐλληνική ιστοριογραφία Δοκίμιο, μᾶς δίνει, θεωρῶ, τὸ κλειδί γιὰ νὰ ἐξηγήσουμε τὴ στάση τοῦ Μελίκη ἀπέναντι στὴν Ἀκαδημία καὶ τὰ μέλη της. Γιατὶ ἂν ὁ Μελίκης διατυπώνει ἐκεῖ τὴν ἀποψη ὅτι, ἀντίθετα με δσους προηγῆθηκαν—καθὼς ὁ Εὐγ. Βούλγαρης καὶ ὁ Νικηφ. Θεοτόκης—, οἱ κερκυραῖοι λόγιοι τοῦ καιροῦ τοῦ «ἀγνοοῦντες τὴν πατρῶν φωνὴν δὲν ἡδυνήθησαν νὰ διασπείρουν φωτισμὸν εἰς τὸ γένος, οὔτε νὰ συντείνωσι πρὸς τὸν πολιτισμὸν του»⁶ παύει δέδοαι νὰ γεννᾷ ἀπορίες ἢ συμπεριφορά του, ὅπως τὴν περιγράφει ὁ Κοραῆς, ὁ ὁποῖος τώρα κατὰλχθαίνουμε πόσο πολὺ πρέπει νὰ ἐπηρεάσθηκε ἀπ' αὐτὴν. Χαρακτήρας με εὐθύτητα καὶ συνέπεια, ὁ Μελίκης ἐκφράζεται γιὰ τοὺς συμπατριῶτες του λόγιους χωρὶς ἀναστολές. Δὲν ἀντιδικεῖ μαζί τους. Προσωπικοὶ λόγοι πρέπει νὰ ἦταν ξένοι πρὸς ὅ,τι ὑπαγόρευσε τὴ στάση του. Ἐδῶ βαρβαίνει ἡ κρίση τοῦ ιστορικοῦ ἀλλὰ καὶ ἡ αὐτογνωσία τοῦ πατριώτη λόγιου: ὅσο κι ἂν εἶχαν ἐνώσει τὶς δυνάμεις τρὺς οἱ πνευματικοὶ ἀν-

(probité, droiture κλπ.), βλ. J. Savant, ἑφ. «*Messenger d'Athènes*» 1938, φ. 5142, σ. 2. «Ἀξιοτίμητον» καὶ «σοφὸν» τὸν ἀποκαλεῖ ὁ Ἐμμ. Θεοτόκης, *Περὶ τῶν ἰωνικῶν νήσων Ἀπομνημονεύματα*, Κέρκυρα 1815, σ. V.

1. Ἀντιπολιτεύθηκε τὸν Μαίτλανδ γιὰ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1817.

2. J. Savant, ἑ. ἀ., φ. 5150, σ. 1. Πβ. Γ. Μαυρογιάννη, *Ἱστορία τῶν Ἰονίων νήσων*, Β', Ἀθ. 1889, σ. 209.

3. Ὡς τὰ τέλη Νοεμβρίου 1810 στὰ ἑγγράφα τῆς Ἰονίου Γερουσίας δὲν ὑπάρχει ἡ ὑπογραφή τοῦ Μελίκη. Τὴν

ξανασυναντᾶμε σὲ ἑγγράφα τῶν ἀρχῶν Δεκεμβρίου. Βλ. ἐνδεικτικὰ τὴν δεσμ. 46 τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Κερκύρας (σειρὰ Αὐτοκρατορικοὶ Γάλλοι).

4. Στὶς σημειώσεις ποὺ ἔχουν συνταχθῇ, με λίγες ἐξαιρέσεις, ἐλληνικά παραπέμπει σὲ ξένη βιβλιογραφία καὶ μάλιστα τοῦ 1810. Πρόβλημα ὑπάρχει κατὰ πόσο ἡ ἐλληνική μετάφραση τοῦ Δοκιμίου ὀφειλόταν στὸν Μελίκη ἢ τὸν Μαυρομάτη, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὁ τόπος ν' ἀσχοληθοῦμε μ' αὐτό.

5. *Essai*..., σ. 109.

θρωποι τῆς Κέρκυρας, ἀγνοώντας τὴν γλῶσσα ποὺ θὰ τοὺς κατάσταινε χρήσιμους στὸν τόπο καὶ στοὺς ὁμογενεῖς τους, στὴν οὐσία ματαιοπονοῦσαν. Ἴσως γι' αὐτὸ ἔμεινε ὁ Μελίκης, στὰ πρῶτα τουλάχιστο χρόνια ἀπὸ τὴν ἔδρυσή τῆς Ἀκαδημίας καὶ πιθανῶς στὰ τελευταῖα, ἔξω ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς¹.

Τὰ γράμματα ποὺ ἔλαβε ὁ Κοραΐς τὸ καλοκαίρι τοῦ 1810 προέρχονταν τὸ ἓνα ἀπὸ τὸν Κάρολο Dupin καὶ τὸ δεύτερο ἀπὸ τὸν Στυλιανὸ Δώρια Προσαλέντη, πού, ἐπιστρέφοντας τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὴν Κέρκυρα ὕστερα ἀπὸ νομικὲς σπουδὲς στὴν Ἰταλία, εἶχε γίνει, μόλις στὰ 21 τοῦ χρόνου, μέλος τῆς Ἀκαδημίας καὶ ἐκλεγῆ γενικὸς γραμματέας τῆς (Ἰούλιος 1810)². Οἱ ἐπιστολὲς ἐσώθηκαν χάρις στὴν προνοητικότητα τοῦ Ἀλεξ. Βασιλείου, στὰ χέρια τοῦ ὁποίου ἔφτασαν λίγο ἀργότερα. Σήμερα εἰσκονταν στὸ ἀρχεῖο Πρώτα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν³, ἀπ' ἔπου καὶ δημοσιεύονται. Καὶ οἱ δύο γραμματεῖς χρησιμοποιοῦν ἐπὶ ἄλλο ἐπιστολόχαρτο⁴.

2

à M. Coraïs Professeur de langue Grecque au Collège de France
Corcyre, 1e 3 du mois, de Mai an 1810
647e Olympiade. 2e année.

A C A D E M I E

Μετὰ θάνατον ἀνίσταται :

Ch. Dupin Secrétaire de l' Académie Ionienne, pour la
langue française, et la correspondance officielle, *Commandant
en chef le Génie Maritime dans les Isles Ioniennes.*

Monsieur

Serrés par les circonstances de la Guerre, les membres de l'

1. Ὅπως δὴ ποτε ὡς τὰ τέλη τοῦ 1810 δὲν εἶναι ἀκαδημαϊκός. Στὰ 1811-1812 οἱ μαρτυρίες τὸν θέλουν μέλος τῆς Ἀκαδημίας (βλ. Α. Ἑρμῆς 1812, σ. 191), ὅπου φαίνεται ὅτι προβαίνει σὲ διάφορες ἀνακοινώσεις ἀνάμεσα στίς ὁποῖες ἀπαριθμεῖται καὶ τὸ Δοκίμιο. Τὸ περίεργο ὅμως εἶναι πὼς ὁ Μελίκης δὲν ἀναγράφεται στὸν γνωστὸ κα-

τάλογο τῶν μελῶν τῆς Ἀκαδημίας—βλ. σ. 189, σημ. 2—κι' ἄς βρισκόταν στὰ 1814 ἀκόμη στὴν Κέρκυρα.

2. Βλ. τὰ βιογραφικὰ του στὸν Βροκίνη, ξ. ἀ., σ. 237-252.

3. Τετράδις Η', ἀρ. ἐπιστ. ἀντίστοιχα [93] καὶ [92].

4. Τὰ κείμενα (τίτλοι κλπ.), ὅσα εἶναι ἐκεῖ τυπωμένα, ἐκδίδονται ἐδῶ

Acad[ém]ie hâtant leurs travaux les plus habiles d'entr'eux m'ont remis leurs productions. C'est le volume que nous dédions à l'Institut.

Plein de confiance dans votre amour pour votre Patrie, nous avons crû fermement que si votre coeur est peint dans vos écrits Vous saisissez avec joie une occasion de servir une entreprise toute inspirée pour l'amour national tant de la part des Grecs que des français coopérateurs.

Plus tard Vous verrez par la suite de nos travaux quels ont été nos malheureux efforts pour faire au moins tolérer la langue Grecque dans l'Académie, trop nombreuse en hommes qui l'ignorent; nos tentatives ont été vaines comme la belle lettre ou Vous plaidiez si éloquement la cause de la Langue naturelle de ces contrées.

Monsieur Coraïs faites plus qu'être notre éditeur, soyez un de nos coopérateurs. Vous en serez le plus illustre. Préparez nous quelque belle traduction pour le volume prochain que je vais hater par tous les moyens possibles. J'y mettrai la traduction en français des Olynthiaques de Démosthènes, par moi.

Vous trouverez dans mon frère le Docteur A. Dupin un homme plein de science et des qualités du coeur. Cela doit doublement le rapprocher de Vous. Il se concernera avec Vous pour tout ce qui concernera l'édition de notre Volume.

Ce Volume ne paraît pas au nom de l'Académie. Le temps ne nous a pas permis de le soumettre à ses lentes opérations, et elle n'a pas voulu le recevoir. Sur paroles j'aurais peut-être dû choisir un titre qui s'étendit à toute la Grèce, mais commençons d'abord modestement, nous nous aggrandirons bien après, si vous voulez nous soutenir.

Nous désirerions que l'Introd[ucti]on française et la trad[ucti]on Grecque 2°. Le 1er chant de Quintus et la trad[ucti]on Italienne 3° la trad[ucti]on de Catilina et l'original latin fussent imprimés en regard. Il faudrait prendre pour cela le Salluste éd[iti]on du Dauphin. Mais j'ai honte de vous dire ce qui convient

μέ ὀρθὰ στοιχεῖα. Οἱ βραχυγραφίες ἀναπτύχθηκαν. Στὴν πρώτη σελίδα τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Dupin, ἐπάνω ἀριστερά,

σημειώνει ὁ Κοραΐς: ἔλ. 2 Ἰουλίου. Στὸ πανώγραμμο ὁ Κοραΐς ἀναγράφεται πάλι ὡς καθηγητὴς τοῦ Collège de France

le mieux à vous, Monsieur, qui le verrez facilement et bien plus purement que moi.

Pardonnez à mon laconique, le courrier part et j'ai dix lettres à écrire.

*J'ai l'honneur de vous saluer
avec la plus parfaite considération*

*[à Monsieur
Monsieur Coraïs
Professeur au Collège de France,
Place Cambray]*

Ch. Dupin

3

STELIO DORIA PROSSALENDI

DOTT. IN DIRITTO. SEGRETARIO DELL' ACCADEMIA JONIA
SOCIO DELLA R. ACCADEMIA DI SCIENZE, LETTERE ED
ARTI DI PADOVA. DELLA COLOMBARIA DI FIRENZE.
DELLA VOLSCA VELITERNA. DE SIGNORI FILARETI DI
VENEZIA. ACCADEMICO ITALIANO ecc.

Al S. Diamante Corai

Corfù 19 Luglio 1810

Λογιώτατε καὶ παμφίλτατε φιλέλλην!

Ἐξ οὗ ἡ Ἰονικὴ Ἀκαδημία ἐθεμελιώθη, οἱ συνεργοὶ τῆς ἀπεφάσισαν ὅτι νὰ τυπωθῇ κάθε ἕξ μῆνας ἓνας Τόμος, περιέχων οὐχὶ μόνον τὴν τῆς [sic] Ἀκαδημίας Ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ μερικὸν λόγον καὶ ποιήματα εἰς διαφόρους ἐπιστήμας. Ὅσον δὲ ἐτούτῃ ἡ γνώμη ἤθελεν εἶναι ὠφέλιμος εἰς τοὺς γραιοὺς, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ἐπὶ τῇ νήσῳ, τόσον ἡ αὐτὴ πρόξενος εὐδοξίας, καὶ λαμβρότητος ἤθελε ἀκολουθήσῃ πρὸς τὸ κοινὸν γένος τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ ἡ κακοτροπία, ἴσως δὲ καὶ ἀπειρία Ἀκαδημαϊκῶν τίνων ἐστάθη αἰτία διὰ νὰ μὴν πράξωμεν αὐτὸ ἕως νῦν. Λοιπὸν γνωρίζουσα ἡ Ἀκαδημία τὸ σφάλμα ἐαυτῆς καὶ ῥαθυμίαν ἤλθε εἰς γνώμην τοῦ νὰ συγκομίξῃ καὶ δώσῃ εἰς τύπον τὰ πλέον ὠφέλιμα ποιήματα: ὅθεν παρήγγειλε τὸν ἕξ ἀπορρήτων ἐμὲ ἵνα προσκαλέσω τοὺς ἀξιόους τῶν Ἀκαδημαϊκῶν καὶ λάβω τὰ παρ' αὐτῶν ποιηθέντα. Ὡστε ὁ ζῆλος καὶ ἡ κατὰ πάντα σπουδὴ σου μᾶς δίδει ἐλπίδας ὅτι θέλει λάβωμεν καὶ ἐδικά σου. Ἐξ ὧν φήμῃ καὶ δόξα εἴσεται τοῖς γραιοῖς. Λαμβάνομεν δὲν[sic] τὰς ἐλπίδας ταύτας, ἕξ ὧν μετέφρασας Ἱπποκράτην,

Βεγκαρίαν, Στράβωνα κ.λ. 'Ο γὰρ λογιώτατος τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων, σὺ δὲ φιλόπονος καὶ φιλογενής. Ἐρρωσθὸ αὖν μακροαίωνα.

*Στυλιανὸς Δόριας Προσαλέντης
δ. Κερκυραῖος*

Παρὰ τὸν ψυχολογικὸ ἐπηρεασμὸ ποὺ ἐδέχθηκε ἀπὸ τὸν Μελίκη καὶ παρ' ὅλες τὶς προσωπικὰς του ἀναστολὰς ὁ Κοραῆς ἀπάντησε στοὺς ἐπιστολογράφους του. «Σὲ πέμπω—ἔγραφε στίς 20/24-9-1810 στὸν Βασιλείου—καὶ τὰς ἐπιστολάς τῶν Γραμματέων τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας καὶ τὰς ἀποκρίσεις. Βλέπεις ὅτι οἱ ἄθλιοι διάζονται νὰ δείξωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ γεννήματα τῆς κεφαλῆς των. Δὲν ἐξεύρω τίνα καὶ ποῖα εἶναι· συμπεραίνω ὅμως ἀπὸ τὴν περὶ τοῦ Ντεύκα κρίσιν (ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα), ὅτι εἶναι ἀποβάσματα καὶ ὄχι γεννήματα. Ὁ Προσαλέντης πρῶτην φορὰν τώρα μὲ γράφει· ὁ δὲ Γάλλος Γραμματεὺς εἶναι σχεδὸν τρεῖς χρόνοι ἀποῦ μὲ θασανίζει μὲ τὰς ἐπιστολάς του, καὶ ταύτην πρῶτην ἀπόκρισιν λαμβάνει παρ' ἐμοῦ τώρα. Εἰς ὅλας μὲ ἀναγγέλλει τὸν ἀδελφόν του· ὁ δὲ ἀδελφὸς μὲ πέμπει πάντοτε τὰς ἐπιστολάς διὰ τῆς μικρᾶς πόστας, ἀλλὰ δὲν μ' ἐδειξε ποτὲ τὸ τίμιόν του πρόσωπον, ἢ δι' ὑπεροψίαν ἢ καὶ ἴσως διότι φρονιμώτερα παρὰ τὸν ἀδελφὸν γραμματέα, καταλαμβάνει καὶ αὐτὸς τὴν Ἰόνιον κενοδοξίαν. Πέμψε νὰ ζήσης τὰς ἀποκρίσεις μου, ἀφοῦ τὰς σφραγίσῃς ἀσφαλῶς διὰ τῆς Βενετίας. Εἴθε νὰ μὲ ἐλευθερώσωσι τὴν ἀηδεστάτην ταύτην ἀλληλογραφίαν»¹. Ἀκολουθοῦσε ἡ γνωστὴ μας συζήτηση μὲ τὸν Μελίκη.

Ἀπὸ τὰ σχέδια, ὅσα ἐφιλοδόξησαν νὰ πραγματοποιήσουν οἱ γραμματεῖς τῆς Ἀκαδημίας, ἡ τύχη κανένα δὲν εὐνόησε. Τὸ πρῶτο, τοῦ Dupin, φαίνεται πὼς ἐγκαταλείφθηκε γρήγορα χωρὶς νὰ χρειάσθουν οἱ ἐκδοτικὰς φροντίδες τοῦ Κοραῆ, οὔτε φυσικὰ οἱ συνεγνωήσεις μὲ τὸν δικηγόρο André Marie Dupin (αἰνέ), πνευματικὴ καὶ πολιτικὴ ἀργότερα φυσιογνωμία τῆς Γαλλίας ὄχι τυχαία. Ἔτσι τοῦ τελευταίου αὐτοῦ τὰ χέρια πρέπει νὰ ἔμειναν οἱ μεταφράσεις τοῦ Κόϊντου Σμυρναίου² καὶ τοῦ Σαλλούστιου, ἡ ὕλη δηλαδὴ ποὺ προοριζόταν ν' ἀποτελέσῃ μαζί μ' ἕνα εἰσαγωγικὸ κείμενο τὸν πρῶτο τόμο τῶν ἀκαδημαϊκῶν πραγματειῶν· τόμο ἀφιερωμένο, ὅπως μαθαίνουμε, στὸ Institut de France,

1. Ἐπιστ., Β', σ. 107-108.

2. Μεταφραστὴς ἦταν ἀσφαλῶς ὁ Νικόλαος Δελβινιώτης, βλ. Βροκίνης, ἔ. ἀ., σ. 196-197. Ὅσο γιὰ τὴν μετάφραση τῶν Ὀλυνθιακῶν τοῦ Δημοσθέ-

νη τὴν ὁποία σκεπτόταν νὰ δημοσιεύσῃ ὁ Dupin στὸν β' τόμο τῶν πραγματειῶν, τὴν ἐξέδωσε τελικὰ στὸ Παρίσι στὰ 1814. Ὁ πρόλογός της τελιώνει (σ. ix): Isles Ioniennes 1810.

ἀλλὰ τοῦ ὁποίου ἐκδότης δὲν θὰ ἦταν ἡ Ἀκαδημία, ποῦ εἶχε ἀρνηθῇ ν' ἀναλάβῃ τέτοια εὐθύνη μέσα στὴν ἀναστάτωση ὅση εἶχαν προκαλέσει στὸν ρυθμὸ τῶν ἐργασιῶν της τὰ δεινὰ τοῦ ἀγγλικοῦ ἀποκλεισμοῦ. Τὶ ἐμεσολάβησε καὶ ἄλλαξε στὸ μεταξὺ ἀπόφαση ἡ Ἀκαδημία; Χωρὶς ἄλλο τὴν βασικὴ αἰτία πρέπει νὰ τὴν ἀναζητήσουμε στὸν ζῆλο καὶ τὴν δραστηριότητα τοῦ Προσαλέντη. Ὡστόσο δὲν ἐστάθηκε περισσότερο τυχερός. Κράση ἀσθενικὴ, ὑπέκυψε πρόωρα στὸ μοιραῖο τὸν Νοέμβριο τοῦ 1812 χωρὶς νὰ προλάβῃ νὰ ἐκδόσῃ οὔτε ἓνα τόμο «Ἵπομνημάτων»¹. Ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς της ἡ Ἰονικὴ Ἀκαδημία θὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι ἀσυνεπὴς στὸ ἄρθρο 15 τοῦ καταστατικοῦ της.

Ὁ Κοραῖς φυσικὰ ἀρνήθηκε νὰ συνδράμῃ τὰ σχέδια τοῦ Dupin καὶ τοῦ Προσαλέντη. Τὴν ἀπάντησιν αὐτὴν πρῶτο δὲν τὴν ξέρουμε, ὑποφιαζόμεστε ὅμως τὸ περιεχόμενό της ἀπὸ τὴν ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ αὐτοῦ τοῦ Προσαλέντη, ἡ ὁποία ἐγνώρισε ἐπανειλημμένως δημοσιεύσεις². Εὐπροσῆγορος, συγκρατημένος, ἔχι χωρὶς προσποίηση, ὁ Κοραῖς δὲν δειχνεὶ καθόλου τὸν ἄνθρωπο ποῦ ἐχαράκτηρισε «ἀηδεστάτην» τὴν ἀλληλογραφία του μὲ τὴν Ἀκαδημία. Στὴν ἀρχὴ θὰ ἐξηγήσῃ ὅτι ἀσθένειες καὶ οἱ κόποι ἀπὸ τὶς ἀσχολίες του τὸν ἐμποδίζουν νὰ φανῇ χρήσιμος στὴν Ἀκαδημία («μέρος καὶ μέρος τῆς Ἑλλάδος τιμιώτατον»), εὐχεται ὅμως εὐδὼση τοῦ ἔργου της. Ὑστερα θὰ ἐκφράσῃ τοὺς φόβους του: ἡ ἐξαμηνιαία ἐκδοσὴ «Ἵπομνημάτων» θ' ἀναγκάσῃ τὴν Ἀκαδημία «νὰ γεμίζῃ τοὺς τόμους της μὲ πονήματα μικροῦ ἐπαίνου ἄξια»³. Τέλος θὰ συμβουλευσῇ. Καὶ πάλι κεντρικὸ θέμα ἡ γλώσσα. Τὶς πληροφορίες τοῦ Μελίκη τὶς ἐπιβεβαίωνε τώρα ὁ Dupin: οἱ προσπάθειες νὰ γίνῃ τουλάχιστο ἀνεκτὴ ἡ ἐλληνικὴ στὴν Ἀκαδημία ἦταν μάταιες· μάταιο καὶ τὸ γράμμα πρὸς τὸν Ayrati. Ὁ Κοραῖς αὐτὴ τὴ φορὰ εἶναι κατηγορηματικὸς: «Ἐν ὅσῃ κατάφρονεῖτε τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν μὴν ἐλπίζετε Ἑλληνικὴν δοθῆναι»⁴. Θὰ τοὺς ὑποδείξῃ νὰ θέσουν ὅρο γιὰ τὶς μελ-

1. Βλ. Α. Ἑρμῆς 1812, σ. 190: εἶχε πάντα στὸ νοῦ τὴν ἐκδόσιν αὐτὴν. Τὴν ἱστορίαν ὅμως τῆς Ἀκαδημίας, γραμμένη ἀπὸ τὸν ἴδιον, τὴν ἔστειλε στὸν Ἀνθίμο Γαζῆ, ποῦ ὅμως δὲν τὴν ἐδημοσίευσεν, ὅπως ὑποσχέθηκε, στὸν Α. Ε. (αὐτ. 190). Πβ. τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Προσαλέντη (27.7.1810) αὐτοῦ τοῦ Μάρτιο Πιέρη, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ζητᾷ ἐπίσης συνεργασία γιὰ τὸν τόμον τῶν πρακτικῶν, *Lettere di illustri italiani a*

Mario Pieri, Φλωρεντία 1863, σ. 347.

2. Στὰ σχετικὰ βιβλιογραφικὰ τοῦ Π. Κοντογιάννη, *Ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι Κοραῖ καὶ πρὸς Κοραῖν*, «Χιακὰ Χρονικά» 5 (1923) σ. 23, προσθέτω: Βροκίνης, ἔ. ἀ., σ. 241-244, Δέ-Βιάζης, π. «Εἰκονογραφημένη», 1910, σ. 126. Ἡ ἐπιστολὴ ἔχει χρονολογία 30 Σεπτεμβρίου, ἀλλ' ἀσφαλῶς ἐγράφηκε στίς 20.

3. Κοντογιάννης, ἔ. ἀ., σ. 21.

4. Ἐ. ἀ., σ. 22.

λοντικές έκλογές ακαδημαϊκῶν τὴν γνώση τῆς προγονικῆς γλώσσας καὶ θὰ τοὺς παρακινήσῃ νὰ φιλοτιμήσουν τοὺς νέους ἐπτανησιῶτες (ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ἐξεχώριζε τὸν Ἀνδρέα Μουστοξύδη)¹ νὰ γίνουν ἐκεῖνοι δοῦλοι τοῦ ἔργου τῆς Ἀκαδημίας.

Ἡ δυσπιστία ὥστόσο εἶχε κυριαρχήσει ἐπάνω σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμον τοῦ Κοραΐ. Ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα κάθε ἀναφορὰ στὴν Ἰονικὴ Ἀκαδημία θὰ συνοδεύεται ἀπὸ εἰρωνικοὺς καὶ δηκτικοὺς σχολιασμούς. Μιλώντας ἐκεῖνο τὸν καιρὸ γιὰ τὸ σύγγραμμα κάποιου τεργέστινου γιατροῦ φοβᾶται «μὴν ἔχῃ καὶ αὐτὸς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας τὰ διανοήματα»². Ἄλλοτε, ἐπάνω στοὺς γλωσσικοὺς ἀγῶνες, θὰ γράψῃ στὸν Βασιλείου: «Καμμίαν ἡμέραν θέλεις ἰδεῖν καὶ τὴν ἰόνιον Ἀκαδημίαν κρίνουσαν καὶ αὐτὴν ἂν πρέπη νὰ λέγωμεν τραῶν (trarre) ἢ σύρων»³. Καὶ λίγο ἀργότερα, τὸν Νοέμβριο τοῦ 1811: «Ἐδῶ σὲ πέμπω ἄλλης Ἀκαδημίας πρόγραμμα Γραικικόν, διὰ νὰ θρηνηθῇς. Ἄλλο δὲν ἔλειπε παρὰ νὰ μᾶς νομοθετήσῃ τι καὶ αὐτὴ περὶ γλώσσης»⁴. Ποιὸ ἦταν τὸ πρόγραμμα αὐτό; Δὲν ἔχει σημασία ἂν τώρα μᾶς διαφεύγει. Σημασία ἔχει ὅτι συντάχθηκε ἑλληνικά. Στὴν γραμματεία τῆς Ἀκαδημίας δρῶν ἄκόμη ὁ Προσαλέντης. Ἐπιθεωρητὴς τῆς «Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως» τὴν ἴδια ἐποχὴ, προτείνοντας μέτρα γιὰ τὴν διάδοση τῆς ἐθνικῆς γλώσσας στὰ Ἐπτάνησα, θὰ γράψῃ στὴν Γερουσία: «Ὁφείλομεν νὰ ἀφιερῶμεν εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ ἐθνικοῦ μας ἰδιώματος μεθ' ὅλου τοῦ ζήλου καὶ νὰ ἐξαλείψωμεν τὴν κηλίδα ἣτις μᾶς ἡτίμασε ἐπὶ τινὰ χρόνον, ἐνεκα τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς γλώσσης μας»⁵.

Ἐμμ. Ν. Φραγκίσκος

1. Βλ. γιὰ τὶς σχέσεις τους, Ἰω. Παπαδημητρίου, *Κοραΐς καὶ Μουστοξύδης*, ἐφ. «Ἀλήθεια» Κερκύρας, 23. 3.1933.

2. Ἐπιστ. Β', σ. 108. Ὁ γιατρός αὐτὸς εἰκάζω πὼς ἦταν ὁ Λεονάρδος Βορδόνης καὶ τὸ σύγγραμμά του τὸ «Saggio per formare de buoni medici» (1808), ἔργο πού δὲν ἀναγράφεται στὸν Legrand. Πβ. Λ. Ἐρμῆς, 1812, σ. 284-301 καὶ 1814, σ. 111-116. Σὲ συ-

σχετισμὸ μ' αὐτὰ βλ. Χ. Φιλητᾶ, *Περὶ τοῦ συνοικισμού τῶν Γραικῶν ἐν Τεργέστη*, ΔΙΕΕ, 5 (1896) σ. 376.

3. Ἐπιστ. Β', σ. 225. Γράμμα τῆς 17-8-1811.

4. ἔ. ἀ., σ. 239.

5. Κατὰ τὴν μετάφραση ἀπὸ τὰ ἰταλικά τοῦ Σπ. Θεοτόκη, *Περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἐπτανήσῳ*, «Κερκυραϊκὰ Χρονικά», 5 (1956), σ. 74.